

In de namiddag is « John » met de auto vertrokken om te zien hoe het terrein is, want er is sneeuw beginnen vallen. Hij keert terug naar Beauraing en vertrekt 's avonds opnieuw, met Cassart en Verhaegen, een kwartier na de uitzending van het B.B.C.-bericht. We laten Jean Cassart aan het woord (200) :

« Vreugde ! We vertrekken iets later naar Neufchâteau, waar we slechts iets voor elf uur aankomen omwille van de ijzel. De wind zit steeds in het westen en we zetten onze valiezen op de verkende plaats (201). We hebben ons wat gehaast en John stelt vast dat hij zijn rijvergunning in de auto vergeten is : hij keert terug om die te halen, terwijl Henri en ikzelf het eerste rode licht plaatsen, vervolgens de valiezen, daarop een tweede witte lamp op 100 meter ten westen van de eerste, ten slotte de derde witte lamp op 50 meter ten noorden van de tweede (202). We gaan terug naar de eerste lamp wanneer Henri me bruusk doet stilstaan, terwijl hij me zegt te horen spreken. De maan begint op te komen, we geloven schaduwen te zien, zijn ongerust ! Duitsers of boeren ? (...) ».

Zoals men het kan veronderstellen zijn het wel degelijk Duitsers. De *Feldgendarmen* van Neufchâteau, gealarmeerd om 22 u. (1 officier en 18 manschappen) hebben reeds het verlaten vliegveld in het oog en zoeken de wagen met de konsulaire nummerplaat (nr. 888) die « N » aan Brussel had meegedeeld. Om 23 u. 30 komt de versterking uit Aarlen (1 officier, 15 manschappen) en uit Bastenaken (1 adjudant en 13 manschappen) aan.

Op dat ogenblik komen Cassart en « Henri » in contact met de vijand :

« Ik zeg aan Henri dat ik precies wil weten wat er hier gebeurt, laad mijn brownie en stap naar de schaduwen toe. Na enkele passen houdt Henri me opnieuw tegen : « Let op », zegt hij me, « ze zijn met vijf en wij slechts met twee ». Een sekonde aarzeling. Henri, die beter ziet dan ik, meent vijf helmen te onderscheiden. Plots kreten : *Wer da ? Halt !* Ik roep Henri, die aan mijn rechterkant is, toe zich « weg te maken » (203) en hij duikt naar links in een hoek van 90° ten opzichte van de richting die ik insla.

(...)

Het terrein daalt, wat mijn vlucht zeer veel vergemakkelijkt. Schietpartij en geroep in het Duits. Ik ben geraakt aan de linkerarm, maar ik voel niets vochtigs. Ik klauter over verschillende omheiningen (...), waad door een beek, glij uit, val en verlies mijn brownie. De beklimming van de tegenoverliggende helling is zeer pijnlijk. Bijna bovengekomen, ga ik in de richting van een sombere massa. Wanneer ik er ongeveer ben : *Halt !* Ik draai 90° naar links weg en krijg twee geweschoten. Ik wou verderlopen, maar kan niet meer. Ik ga langs een muur, die van het kerkhof van Neufchâteau, aan de voet waarvan zich enkele struiken bevinden (...), waarin ik me verberg (...). Ondertussen heb ik een nieuwe schietpartij gehoord, aan de kant van het vliegveld. Incidenten langs de kant van John misschien ? Het is Henri, van wie ik het lot niet ken, die erin slaagt te ontsnappen. (...) ».

(200) Eindverslag, Londen (1944).

(201) Cassart vergeet een detail dat « John » precizeert : *A peu près à l'endroit où nous avions décidé de garer la voiture nous avons vu (...) un homme qui se promenait. Nous ne nous sommes pas arrêtés et nous avons fait un détour pour revenir à cet endroit.*

(202) *Les lampes cachées au fond de légères cassettes ne peuvent éclairer que vers le haut, elles sont discrètement essayées et ne seront allumées que lorsque l'avion, repéré au bruit du moteur, arrivera dans le secteur* (Jean Cassart, 1977).

(203) Henri Verhaegen is een Vlaming en werd door Cassart in het Nederlands verwittigd.

« Henri » van zijn kant vertelt het avontuur in de derde persoon ⁽²⁰⁴⁾. Hij loopt eerst in zigzag naar de weg, valt en wordt door vier Duitsers omsingeld ; « ze tastten hem af, namen hem zijn revolver af, ongeveer 40.000 fr., al zijn papieren en zelfs zijn identiteitskaart ». « Daarop ondervroegen ze hem, terwijl hij enkele klappen kreeg om een antwoord te bekomen, en brachten hem naar de rode lamp (...) ».

« Om tijd te winnen », antwoordt Henri op de vragen, toont waar zich de twee andere lampen bevinden... en bevindt zich ten slotte in het gezelschap van één enkele adjudant, die hij meelokt « een honderdtal meter verder dan de tweede lamp ». Daar « gebruikte hij een list, die hij kende » ⁽²⁰⁵⁾ en slaagde erin zijn bewaker te ontwapenen. Nu vlucht hij op zijn beurt onder de vuurschoten. Eindelijk bereikt hij een bos, en, aan de arm gewond, loopt hij gedurende vijf à zes kilometer door de met sneeuw overdekte velden « en soms rolde hij zich over de sneeuw om de sporen uit te wissen ». Hij komt in een dorp aan « (...) » en de laatste deur van het dorp ging hij binnen ; hij bevond zich in een hut met brandhout en hij versperde de deur ».

De derde spitsbroeder, die teruggekeerd was naar de wagen om er de rijvergunning te zoeken, werd bij zijn terugkeer « gevat in een hevige schietpartij, die terzelfdertijd van alle kanten uitbrak. Afgesneden van Cassart en Henri », vertelt hij, « ben ik erin geslaagd het vliegveld, waar we ons bevonden, te verlaten en me in een bos aan de oostkant van het terrein te verschuilen. Ik ben er gebleven om de gebeurtenissen af te wachten, toen omstreeks middernacht het vliegtuig aankwam » ⁽²⁰⁶⁾.

Want, zo onze drie voorlopig in veiligheid waren, bleef nog het vliegtuig.

Het verslag ⁽²⁰⁷⁾ dat 's anderendaags door de *Feldkommandant* van Namen werd opgesteld, vermeldt het volgende :

« 23.30. Schietpartij op het vliegveld.

0.30. Melding van de ontdekking van twee valiezen ⁽²⁰⁸⁾ (...). Tevens vermeldt het verslag dat twee burgers gezien werden die bij de valiezen wilden komen. Een van hen werd aangehouden, maar kon opnieuw ontsnappen. Een portefeuille, met een identiteitskaart en geld, alsmede een pistool werden van de aangehoudene afgenomen (...). De *Feldgendarm* maande de gevangene aan de plaats van de lichtsignalen aan te duiden. Van die gelegenheid gebruik makend slaagde de gevangene erin te ontvluchten. Een salvo in zijn richting miste het doel omwille van de duisternis (...) De achtervolging werd onmiddellijk ingezet, maar leidde niet tot de gevangenneming van de twee vluchters. Op datzelfde ogenblik werd gemeld dat de lichtbakens gevonden waren. Het bevel werd gegeven de lampen aan te steken.

(204) Misschien een gedikteerd verslag : *Présent : Capitaine Dobson*, s.d.

(205) *Closed-combat-training* was niet overbodig.

(206) « John », verslag van 12 november 1942. Om terug in Vonêche te komen legt hij te voet 60 km. af.

(207) G.R.M.A., T 501, R 96, fr. 519-522.

(208) Jean Cassart maakte er, uit zijn geheugen, een inventaris van op : we onthouden dat ze officiële documenten, inlichtingen, verslagen, waaronder een verslag *Benoit*, bevatten.

(...)

0 u. 45. Aankomst van de G.F.P. 739 van Namen (...)

0 u. 55. Een vijandelijk vliegtuig vliegt over Neufchâteau en over het vliegveld. Ingevolge een lange draaibeweging veronderstelt men dat het vliegtuig zich niet op een landing voorbereidde en op initiatief van de *Kreiskommandant* vroeg men de tussenkomst van nachtjagers (...)

(209) ».

Om 1 u. 55 draaide het vliegtuig nog altijd rond, want de piloot weet niet welke beslissing te nemen : hij ziet het terrein, de lampen juist geplaatst, maar er ontbreekt een herkenningsteken, de letter L — alleen gekend door de leider van de zending — die hem in morse moet doorgeseind worden. En terwijl hij aarzelt, vloekt Cassart, die zich nog steeds tegen de muur van het kerkhof verbergt :

« De piloot geeft motorstoten, die hem moeten doen herkennen (...). De motorstoten worden herhaald. Ik begrijp dat Dufort er zich over verbaast het sein niet te zien. Hij zal dus niet landen. Hij overvliegt het plein op lage hoogte, met zijn boordlichten aangestoken (...). Oh, hem niet kunnen verwittigen ! Red je toch, vermits het sein er niet is en ik roep hem een lange reeks scheldwoorden toe ! ».

De piloot neemt uiteindelijk een beslissing en landt bij de rode lamp (210). De Duitsers zeggen zelfs dat hij uit zijn cockpit kwam, maar hij liet gelukkig zijn motor draaien. Van zodra hij een verdachte aanwezigheid bemerkte, steeg hij onmiddellijk terug op :

« Wanneer de eerste gendarmen op ongeveer dertig meter van het toestel waren gekomen, gaf de piloot gas (...) en op dat ogenblik openen alle toegelopen gendarmen het vuur. Een honderdtal schoten werden afgevuurd en meerdere troffen zeker doel. Maar toch slaagde het toestel erin op te stijgen en weg te vliegen in een bocht naar het oosten toe » (211).

En zo kan men zeggen dat, wanneer de wagen van de *Abwehr* eindelijk in Brussel aankomt — het is 2 u. 30 — de balans maar zwak is in vergelijking met wat de Duitsers hadden kunnen verhoppen. De ramp kon vermeden worden. De enige, maar toch belangrijke buit is de inhoud van de twee achtergelaten valiezen. Ze bevatten vele inlichtingen die aan de Duitsers een preciezer beeld zullen geven van de omvang van het fenomeen van het verzet dat zij veroorzaken, want men vindt er sporen in terug van verschillende

(209) Die niet tussenkomen op dat moment, want de piloot kan nog altijd beslissen te landen, zoals dat hier het geval zal zijn. De *Lysander* zal ook niet aangevallen worden op de terugweg. We zullen nooit weten of het hier gaat om vermoeidheid van hen die op de loer lagen dan wel over een gemist maneuver !

(210) Hij moest het niet doen, maar het is een dappere kerel en zoals Cassart het me zelf schreef (1977) : *...le pilote Dufort, courageusement, peut-être aussi avec quelque sympathie indulgente envers ce maladroït de Cassart qui devait avoir oublié le code... atterrit !*

(211) De piloot zal erin slagen naar zijn basis terug te vliegen, maar is praktisch leeggebloed, zoals hij het zelf zal meedelen aan Cassart in 1976.

groepen met dewelke Cassart in verbinding staat ⁽²¹²⁾. Daarentegen, geen namen, dus daar geen mogelijkheid voor aanhoudingen. Zo Cassart er in slaagt Engeland te bereiken, is niets verloren. Hij beschikt nog over een troef : het radiokontakt, dat hij ten andere gebruikte om zijn tegenslag te laten kennen ⁽²¹³⁾ :

« BEN IN HINDERLAAG GEVALLEN. WERDEN GEKWETST. HEBBEN TWEE VALIEZEN VERLOREN MET VEEL DOKUMENTEN EN ONZE IDENTITEIT. WIJ SLAAGDEN ERIN ONZE VRIENDEN TE VERWITTIGEN OM SCHADE TE BEPERKEN. GROTE BEWONDERING VOOR PILOOT (...) HOPEN DAT HET MOGELIJK ZAL ZIJN OPERATIE LATER OPNIEUW TE PROBEREN. ZONIET ZULLEN WEGGAAN NAAR FRANKRIJK WANT GEVAAR VOOR ONZE VRIENDEN DIE ONS VERBERGEN » ⁽²¹⁴⁾.

Een ding staat vast : de zaak van Neufchâteau is niet te wijten aan het toeval, er was duidelijk een hinderlaag gelegd. Er is dus een verrader die een enorm potentieel risico vertegenwoordigt : de inlichtingen die hij gegeven heeft kunnen niet van een ondergeschikte komen : hij moest de datum en de vertrekplaats van het vliegtuig kennen : dat was natuurlijk in geen geval een publiek geheim !

In weerwil van de georganizeerde patrouilles en de verschillende controleposten die 's nachts geplaatst werden, komen Cassart en « Henri » in de vroege morgen uit hun respektieve schuilplaatsen, vermijden de belangrijke stations en ontmoeten elkaar ten slotte in hetzelfde kompartiment van de trein die naar Bastenaken rijdt. Vandaar begeven ze zich naar het dorp Grand-Halleux, waar ze bij Emile D., Adjudant bij de Ardense Jagers, een veilige schuilplaats vinden, waar ze zullen kunnen rusten en hun lichte kwetsuren verzorgen.

De volgende dag gaat Adjudant D. naar Luik en Brussel om de belangrijkste betrokkenen te verwittigen, onder wie de drie leiders van *Luc* (Cauvin en Leclercq die onverrichterzake van Vonèche teruggekeerd zijn daar de operatie *Containers* door Londen afgelast werd, waarschijnlijk om « technische » redenen ⁽²¹⁵⁾ en Bernard, die in de hoofdstad was gebleven).

(212) Verklaring van Otto Weil : *Les documents découverts sur place ont été immédiatement examinés et grâce aux renseignements que « N » m'avait donnés concernant le code de Cassart et de (...) je suis parvenu à déchiffrer un document qui établissait le contact du groupe de Cassart avec environ onze services de renseignement différents dont notamment le service « Luc ».*

(213) Niet gedateerd telegram, dat slechts op 16 december aan de Belgische Veiligheid wordt overgemaakt.

(214) Dit bericht werd gekopieerd en ontcijferd door de *Funkabwehr* (konfrontatie Weil-« N » op 31 maart 1947).

(215) *Nous étions avec Bob (...), il y avait Georges, il y avait moi, Pierrot L. (toekomstig marconist van Marc) et nous devions aller à un parachutage à Vonèche. (...) Le souvenir de Vonèche est un souvenir extraordinaire (...) l'attente, la nuit entre minuit et deux heures du matin, dans cette prairie toute plate, entourée de bois, où il y avait 20° sous zéro... Et je me souviens qu'on a dansé le « Lambeth Walk » (...). On dansait et on chantait sous le clair de lune (...)* (Interview Cauvin, 1976).

(...)

« Ik kreeg bevel me onmiddellijk naar Brussel te begeven om de dienst op de hoogte te brengen (...) Tevens had ik bevel gekregen me ten huize van bepaalde personen te begeven die compromitterende papieren moesten doen verdwijnen. Na mijn opdracht uitgevoerd te hebben, ben ik naar huis teruggekeerd en heb ik Meneer Cassart verwittigd dat mijn verslag in Leuven was afgegeven.

De volgende dag is Meneer Cassart naar Brussel vertrokken (althoe wel ik hem aangeraden had bij mij te blijven), langs Leuven (...) Wij hadden afgesproken dat hij de volgende woensdag bij mij thuis zou terugkeren » (216).

Donderdag de 11e is Cassart te Luik, de 12e te Brussel :

« ...waar ik aankom bij het vallen van de nacht. Ik ga dadelijk naar de Louizawijk, waar ik erop rekende Commandant Bernard, advocaat Cauvin, de H. Leclercq en John te vinden. Helaas is er een vergissing in het huisnummer ! (...) »

Ik heb geen keuze, het is mama die de volgende morgen een afspraak zal maken met de H. Leclercq, die zij op zijn kantoor zal ontmoeten (...) De afspraak wordt vastgelegd om 7 u. in het *Café de la Ville de Liège* ».

De 13e december begeeft hij zich naar Leuven... bij « N » ! Hij vraagt hem bepaalde agenten te Leuven te verwittigen en hem tevens een dienst te bewijzen :

« Daar ik niet wist in welke richting mijn achterdocht moest gaan, wil ik niet meer te Brussel logeren in geen enkel van de plaatsen, waar ik tot hiertoe geweest ben (...) Nochtans voor het geval dat ik soms een avond in panne zou vallen te Brussel, moest ik toch kunnen beschikken over een voorlopige schuilplaats, een mogelijke plaats om onder te duiken en ik denk aan Mevrouw J. (...). Ik wilde een afspraak met haar maken. « N », aan wie ik het probleem uiteenzette, wil het haar wel vragen. Hij gaat deze namiddag voor sluitingstijd naar Brussel en zal Mevrouw J. zeggen dat ik haar graag zou ontmoeten die avond, om 6 u. 30 in het *Café de la Ville de Liège*. Ik meen op die manier het meeste tijd gewonnen te hebben ».

Hij laat bij « N » een van zijn revolvers achter (« N » weet derhalve dat hij gewapend is) en neemt het kode-boek van « Henri » mee. Hij vertrekt uit Leuven naar Mechelen en vindt er onderdak. Te Brussel stapt hij af aan het Noordstation om 6 u. 31 en gaat de *Ville de Liège* binnen voor zijn eerste afspraak.

Onnodig te zeggen dat « N » ondertussen gebruik maakt van de buitengewone kans die hem geboden wordt. « Theo » — want nu hij officieel agent van de *Abwehr* is (217), heeft hij recht op een « oorlogsnaam » — maakt de afspraak met Mevrouw J. en verwittigt zijn chefs, in dit geval Weil die hem het telefoonnummer van zijn dienst gegeven had « waar hij me kon doen oproepen onder mijn naam « Walter » alias waarvan ik me bediende voor alle kontakten met hem » (218). Wanneer « N » zich aanmeldt, is het al laat en

(216) Zie *infra*, p. 82.

(217) « N » ontving eerst enkele duizenden frank, vervolgens een vast maandloon van 4.500, achteraf 6.250 fr., met daarenboven nog een onkostenvergoeding en een speciale premie van 50.000 fr.

(218) Verslag ondervraging Weil, reeds aangehaald.

het is zaterdag. Weil « stond op het punt de dienst te verlaten ». Maar « N » deelt de « aanwezigheid van Cassart » in de *Ville de Liège*, Brabantstraat mee. Hij duidt precies de plaats aan en geeft een voldoende juiste beschrijving om hem gemakkelijk te herkennen. Weil besluit dan een van zijn oversten aan te spreken, *Hauptmann Schellewald* ⁽²¹⁹⁾, hoofd van het Bureau III f van de *Abwehrstelle* van Luik, die echter ook vaak in Brussel werkt onder bevel van *Major Möhring* :

« Enkele dagen na de mislukking van de onderneming te Neufchâteau (...) heeft Weil me opgebeld bij mij thuis (...) Ik denk dat het een zaterdagmiddag was, omstreeks 17 u. Hij vertelde me dat zijn informateur, d.w.z. N. hem zojuist verwittigd had dat Cassart zich op dat ogenblik zelf in het *Café A la Ville de Liège*, Brabantstraat, bevond. Daar de leden van de G.F.P. de gewoonte hadden van het weekeinde te genieten om rust te nemen, hebben we, na discussie met Weil, en gezien de moeilijkheid beschikbaar G.F.P.-personeel te vinden, besloten zelf de aanhouding te verrichten. Op dat ogenblik had ik juist mijn schoonbroer en een van zijn kameraden bij mij, beiden officieren van de *Wehrmacht* aan wie ik vroeg ons te vergezellen om ons zo nodig bij te staan. We zijn er met ons vieren naar toe getrokken. De twee officieren zijn eerst de gelegenheid binnengestapt en zetten zich aan een tafel bij de ingangseur. Vervolgens zijn Weil en ikzelf binnengegaan. N... had aan Weil het signalement van Cassart meegedeeld en had daarenboven precies aangeduid waar hij zich in het café bevond, in gezelschap van een vrouw (...) » ⁽²²⁰⁾.

Deze dame is natuurlijk Mevrouw J. Zij kent Cassart sinds 1940 toen hij haar nieuws kwam brengen van vrienden die in het niet-bezette Frankrijk verbleven. Zij heeft hem tweemaal teruggezien in 1941 en is sinds dan zonder nieuws. Ze heeft nochtans de afspraak aanvaard die haar diskreet werd meegedeeld in de winkel waar zij werkte.

« Op de afspraak aangekomen in de *Ville de Liège* iets voor 6 u. 30, kwam Kapitein Cassart bijna onmiddellijk bij mij. Hij vertelt me grote zorgen te hebben (...) Hij vroeg me in welke mate hij op mij kan rekenen zo hij op een avond in Brussel zonder onderdak zou zijn (...) Ik gaf hem mijn adres (...) We waren een bijzondere manier van bellen overeengekomen, waardoor ik hem zou kunnen herkennen, toen twee heren in burger, die we niet hadden zien binnenkomen de kapitein plotseling bij de polsen en bij de schouder namen, terwijl ze zegden : « U bent aangehouden » » ⁽²²¹⁾.

Cassart besteedt natuurlijk meer aandacht aan het gaan en komen : het is, verre van, niet zijn eerste klandestiene afspraak en hij weet zich nu opgejaagd ; nochtans :

(...)

« Zij gaat heel vriendelijk akkoord met mijn vraag : ondertussen hadden twee Duitsers in uniform plaats genomen aan de tafel aan onze rechterzijde, daarna plaatsten twee burgers zich aan de tafel links. Ik had er geen aandacht aan besteed en opeens neemt een van hen me bij de polsen en zegt : « Meneer, U bent aangehouden ». Onmiddellijk is alles me duidelijk : N... ! Terwijl de twee Duitsers in uniform opstaan, ploft

(219) Geboren in de Warthe op 18 november 1893, Dr. in de economische wetenschappen, handelsdirecteur, deelnemer aan WO I, ging in 1939 naar de *Abwehr* over.

(220) Ondervraging Schellewald, 18 april 1947.

(221) Verklaring Mevr. J., 5 januari 1945.

een burger onmiddellijk zijn hand in de rechterzak van mijn mantel, haalt er een browning uit, terwijl hij zei : « Ik dacht het wel ».

Het spel is verloren, nu moet er betaald worden ».

Maar blijft nog de tweede afspraak, die met Leclercq en Cauvin op dezelfde plaats om 7 u., wat natuurlijk een ernstige fout is, maar de tijd was geteld en de verplaatsingen gevaarlijk. Gelukkig wist « N » niets af van deze tweede ontmoeting en wanneer Leclercq, even voor zeven uur, de gelegenheid binnenstapt, ziet hij dat Cassart omringd is en hij gaat een biertje aan een andere tafel nemen. Cauvin komt op zijn beurt aan en beschrijft de scène met de juistheid en de zin voor het beeld van de echte beroepsfilmer die deze advocaat van vorming is.

« Ik kom voor het Café waar Georges reeds sinds enkele minuten binnengestapt was omdat ik wat geklungeld had met mijn sleutels, omdat ik er helemaal zeker van wilde zijn dat de wagen gesloten was vermits we na deze afspraak moesten vertrekken om ons gedurende enkele dagen uit de circulatie te houden. Achter de draaideur is er een gordijn. Men bevindt zich dus in het donker in die draaideur ; dan het gordijn en men komt plotseling in een hel verlichte plaats terecht. Ik sta als aan de grond genageld. Voor mij zie ik een rechthoekig café. Op het einde rechts de toonbank, een meisje achter de toonbank, een jongen leunt aan tegen de tapkast, rechtover het meisje, met de mond open, links een hele reeks tafels en op het einde een deur naar de toiletten. En in dit café, onmiddellijk naar links, wanneer mijn blik naar links gaat, zit een man : Georges Leclercq. En drie tafels van hem... vier of vijf tafels verder, de rug van een vrouw, Cassart omringd door twee of drie Duitse militairen. Het is op dat ogenblik dat ik die schok had (...) De Duitsers zeiden geen woord. Het was volslagen stil, men zou een vlieg gehoord hebben in die gelegenheid. De jongen stond vastgenageld aan de toog. De vrouw zag er verschrokken uit. Het is heel eenvoudig, men had een foto kunnen nemen, zo onbeweeglijk was het beeld (...) » (222).

Ondanks de schok verliezen beide leiders van *Luc* hun koelbloedigheid niet. Cauvin gaat bij Leclercq zitten en begint met hem, in die drukkende stilte, te praten over... aan- en verkoop van sardines. De Duitsers hebben niet de reactie, die normaal zou schijnen, nl. hun identiteit te kontroleren — soldaten, meer vertrouwd met dat soort arrestaties dan officieren, zouden dat misschien wel gedaan hebben ? — en verlaten met hun gevangenen het café (223). Wanneer zij iets later de wagen met de nummerplaat 444 zullen ontdekken (die door « N » eveneens doorgegeven was vóór Neufchâteau) (224), is het te laat ; Leclercq en Cauvin zijn te voet vertrokken !

Voor Jean Cassart is het lot gekeerd, alleszins voor het ogenblik. Toch wordt er, dank zij zijn voorbeeldige houding tijdens de ondervragingen, geen enkele aanhouding verricht in de schoot van de Dienst *Luc*, waarvan de verantwoordelijken ditmaal daarenboven het « geluk » hadden de aanhouding bij te wonen : Iedereen zal dus in de kortst mogelijke tijd verwittigd worden.

Voor Leclercq en Cauvin is het terrein ditmaal voorgoed aangebrand. Bernard, John Mahieu en hun echtgenotes die evenzeer gekompromitteerd

(222) Interview Cauvin, maart 1977.

(223) Mevr. J. zal vrijgelaten worden op 26 juni 1942.

(224) Het gaat om een wagen op naam van de Duitser Karel Druschky (zie *infra*, p. 85, noot 237).

zijn, hebben Brussel reeds verlaten op maandag de 15e ⁽²²⁵⁾. De situatie van Cauvin is uitermate kritiek want brieven, waarin zijn naam vermeld wordt, werden ontdekt in de wagen, die hen naar de afspraak gebracht had. Zij duiken dus onder in afwachting dat het ogenblik gekomen is om naar Frankrijk te vertrekken.

Maar « N » is nog altijd niet ontmaskerd. Zijn « werkgevers » geven hem opdracht in kontakt te blijven met de agenten van *Luc*, die hij kent. Het doel is niet ze onmiddellijk aan te houden, dat zou zonder twijfel de « Gestapo » (*Sipo-SD*) in dergelijk geval wel doen. Voor de *Abwehr* en zijn politie, de G.F.P., kan dat wachten : er is beter te doen. De marconist moet gevonden worden. Twee agenten, die van elkaars bestaan niets afweten, zetten zich aan die taak : « Theo » (« N »), die we reeds goed kennen en « Rougeron ». Alle twee draaien rond de agenten van S. te Leuven ⁽²²⁶⁾. Ten slotte ontdekt « N » de schuilplaats in Grand-Halleux, « Rougeron » verkent de omgeving en de G.F.P. besluit tot de aanhouding van « Henri » en zijn gastheer, adjudant D., over te gaan op 17 januari, de dag zelf waarop Cassart gezegd had terug te zijn ⁽²²⁷⁾. Sinds kort verblijft « Henri », als voorzorgsmaatregel, niet meer te Grand-Halleux, maar niet ver daarvandaan te Arbre-Fontaine. D. is dus alleen thuis. Wanneer er aangebeld wordt, staat hij op. Hij gelooft dat het Cassart is, opent de deur en staat pal voor een kapitein en drie onderofficieren, die het huis beginnen te onderzoeken, de zolder, vervolgens de mansardes, de kamer in gereedheid gebracht voor Cassart...

« (...) Toen we op de overloop kwamen vroeg de officier me « Welke is die kamer ? » Ik antwoordde hem : « Het is de kamer van mijn vrouw, ze ligt nog te bed, maar gaat maar binnen ». Hij wilde niet binnengaan. Ik ging toch in de kamer (...) Ik nam mijn revolver en laadde die.

(...)

Terug op de overloop, mijn revolver tegen mijn broek gedrukt, zag ik mijn zoon midden tussen hen staan (...)

De officier stond met zijn rug gedraaid, met de neus tegen de deur van de badkamer (waar de zendpost zich bevond) die gesloten was : hij wachtte tot men hem de sleutel zou overhandigen. Aan de andere zijde van mijn zoon stonden de drie onderofficieren. Toen ik me te midden van hen bevond vroeg de officier me : « Wat is er daar ? ». Ik bekeek hem (...) en vuurde mijn eerste schot af, dat hem onder het linkeroog trof. Ik draaide me naar rechts en vuurde nog drie keer : twee onderofficieren geraakt in het hart vielen op slag neer. De derde probeerde toch te ontsnappen door zich in de kamer van de H. Cassart te verschuilen. Maar hij struikelde, wankelde en viel, waarna hij zich op de knieën zette, met de handen in de lucht als om zich over te geven : op dat ogenblik schoot ik hem een kogel in de lever (...) » ⁽²²⁸⁾.

(225) Leclercq en Cauvin zullen op 27 januari 1942 vertrekken.

(226) « Theo » hangt van Weil af, « Rougeron » van Schellewald ; dus van de twee verantwoordelijken voor hetzelfde departement contraspionage. Maar de cloisonering is zover doorgedreven dat de twee *Vertrauensleute* elkaar niet kennen ; ...ze zullen zelfs elkaar wederzijds aangeven bij hun respectieve chef ! Men kan nooit genoeg benadrukken hoezeer het gebrek aan verstandhouding, zelfs in de schoot van dezelfde politieformatie, in de kaart speelde van de verzetsstrijders.

(227) Zie *supra*, p. 78.

(228) Aktiviteitsverslag, 17 januari 1942.

D. gaat dan naar de badkamer, vernietigt de zender, snelt naar beneden en, daar er wachtposten voor zijn deur stonden, slaagt erin te ontsnappen langs het kolenkeldergat en loopt « Henri » tegemoet.

Alles is nu gedaan. Cassart aangehouden, de « drie Lucs » op de vlucht, blijft er nog alleen over Londen te *doen* verwittigen door een andere zender ⁽²²⁹⁾, de 20ste :

« WERD VERZOCHT U VOLGEND BERICHT DOOR TE ZENDEN. VOOR WAR OFFICE VOOR GENERAAL VANWEGE VICTOR ⁽²³⁰⁾. JACQUES AANGEHOUDEN BRUSSEL. GROEPEN VERWITTIGD DIE ONMOGELIJKE VOOR BEVRIJDING ZULLEN DOEN (...) VICTOR BEDREIGD MAAR GERED NA VIER VIJANDEN NEERGESCHOTEN VERNIELDE POST ECHTER VERLOREN. SLEUTELS KODE ONTDEKT DOOR VIJAND. VRAAG LISETTE VOOR BINNEN TWEE MAANDEN (...) VERLATEN VliegvelDEN WORDEN IN HET OOG GEHOUDEN. ZO GEEN LISETTE ZAL TRACHTEN TE VERTREKKEN VIA FRANKRIJK MAAR ZEER MOEILIJK ».

Dat is het laatste bericht van de zending *Hireling*. Alvorens te trachten er een balans van op te maken, laten we eens onderzoeken hoe deze dramatische gebeurtenissen voorgesteld worden door de *Geheime Feldpolizei* in zijn halfmaandelijks aktiviteitsverslagen en, meer bepaald, in het verslag voor de periode van 15 tot 31 december 1941 ⁽²³¹⁾. Dat zal ons iets leren over de werking van de Duitse polities.

Zoals gewoonlijk behandelt Hoofdstuk II de belangrijke gebeurtenissen, die de Veiligheidspolitie aanbelangen (*Wichtige sicherheitspolizeiliche Ereignisse*). We vinden er een spoor van de mislukte aanhouding te Grand-Halleux, het verslag waarin gemeld wordt dat *Feldpolizeisekretär* Hillebracht van de groep 648 neergeschoten werd, terwijl drie hulpkrachten van de *Feldpolizei* ernstig gekwetst werden. De schuldige is gevlucht en alhoewel alle middelen voor de achtervolging onmiddellijk werden ingezet, is hij nog niet teruggevonden. Daarom wordt zijn naam, zijn beschrijving en zijn foto in de opzoekingsberichten verspreid door het Centraal Bureau voor de bezette gebieden van Frankrijk, België en Nederland ⁽²³²⁾. Hij wordt *wegen Mordes gesucht*.

In gans deze zaak spelen *Abwehr* en G.F.P. geen erg glansrijke rol. Maar men kan een of meerdere doden niet in de doofpot steken, zoals men de ganse zaak van de landing te Neufchâteau heeft weggemoffeld, waarop geen enkele toespeling wordt gemaakt in het verslag over de eerste helft van december !

(229) Alhoewel nog niet geïdentificeerd, gaat het hier ongetwijfeld om een radio van *Clarence*.

(230) Noodsignaal, « Victor » duidt dan Henri, « Jacques » Cassart aan.

(231) G.R.M.A., T 501, R 108, fr. 346-394.

(232) MELDEBLATT der Fahndungszentrale für die besetzten Gebiete in Frankreich, Belgien und Holland, nr. 75, 3 januari 1942.

De aanhouding van Cassart wordt vermeld in het Hoofdstuk III, dat handelt over contraspionagezaken. Men leest er op pagina 8 :

« ...De 13e december werd de gewezen Belgische officier Jean Cassart, geboren te Antwerpen op 2 juni 1906, aangehouden, verdacht van spionage. Cassart werd in het bezit gevonden van een groot aantal belastende dokumenten ⁽²³³⁾ waardoor men een groot aantal medewerkers kan veronderstellen. Deze stukken bevatten onder andere dokumenten over de installaties van de *Wehrmacht*, legereenheden en vliegvelden. Men veronderstelt dat de vertegenwoordiger van een Duitse firma eveneens aan deze organisatie inlichtingen gegeven heeft met betrekking tot zijn onderneming. Tijdens een latere, belangrijkere actie ⁽²³⁴⁾ werden vier leden van deze spionage-organisatie aangehouden. De opzoeken gaan verder ».

Volgen dan twee paragrafen, die niets te maken hebben met de voorgaande (een eerste over een actie te Evere, een andere te Vilvoorde). Ten slotte komt, in een vierde paragraaf, de auteur van het verslag terug op de zaak van Grand-Halleux, zonder te precizeren dat zij in een ander hoofdstuk vermeld werd, noch dat zij rechtstreeks verband houdt met de arrestatie van Cassart :

(...)

« Een aanhoudingsbevel werd uitgevaardigd door de *Abwehr* België in een lopende spionagezaak tegen een radiotelegrafist op vlucht, wiens aanwezigheid gemeld werd in het dorp Grand-Halleux (...) Tijdens de huiszoeking, die daarop plaatsgreep, werd een volledige korte golfzend-installatie gevonden en gegrepen. Men heeft nog altijd de hand niet kunnen leggen op de radiotelegrafist ».

Men ziet hoe deze rapporten met voorzichtigheid moeten gelezen worden en hoe, inderdaad, de bestemmingen ⁽²³⁵⁾ weinig of slecht ingelicht werden en alleen maar een verdraaid beeld van de aktiviteit van de G.F.P. kregen : men zwijgt over een mislukte onderneming, men vermindert de uitwerking van een tweede. Daarom ziet men zich verplicht te liegen in een volgend rapport : Cassart wordt aangehouden « in bezit » van talrijke dokumenten ; het gaat hier natuurlijk om de dokumenten uit de valiezen die te Neufchâteau in beslag werden genomen ! Wat de *grösserer Aktion* betreft, die toeliet vier personen aan te houden, die schijnt me eerder tot de myte dan tot de werkelijkheid te behoren : zou het hier gaan om de aanhouding van Mevrouw Cauvin ⁽²³⁶⁾ en van twee onbekenden, waaronder misschien de Duit-

(233) *Umfangreiches Belastungsmaterial.*

(234) *Einer grösseren Aktion.*

(235) *Verteiler : Leitender Feldpolizeidirektor.*

Feldpolizeichef der Wehrmacht

Heeresfeldpolizeichef

Leiter der G.F.P. West

Militärbefehlshaber in Belgien und Nordfrankreich

— *Kommandostab über O.Qu.* —

Abwehrstelle Belgien

Militärverwaltungscheff

Militärverwaltungscheff — Wirtschaft und Bericht —

(236) De 16e aangehouden, werd zij toch vrijgelaten : Ook Mevrouw Leclercq werd « stevig » ondervraagd.

ser, die eigenaar was van de door Cauvin en Leclercq gebruikte wagen en die in het verslag vermeld wordt als een vertegenwoordiger van een Duitse firma? ⁽²³⁷⁾ Ten slotte kan men zich terecht de vraag stellen hoe, zowel te Brussel als te Berlijn, een verband kan gelegd worden tussen de aanhouding van Cassart en de poging tot aanhouding van Henri, die op dezelfde bladzijde vermeld staan, maar zonder enige wederzijdse verwijzing en gescheiden door twee zaken die daarmee niets te maken hebben?

Latere meer diepgaande studies zullen zonder twijfel erin slagen beter de omvang van deze tekorten, vrijwillige of niet, aan te tonen en een bepaald gebrek aan doeltreffendheid van de G.F.P., geheime politie van de *Wehrmacht*, te verklaren. We voegen er aan toe dat haar eeuwige konflikten met de verschillende takken van de politieke politie (*Sipo-SD*), de rivaliteiten, het gebrek aan coördinatie uiteraard een goede rendabiliteit niet bevorderen.

Toch is het steeds zo dat « N » uiteraard andere leden van de groep van Leuven kent. We hebben reeds vermeld ⁽²³⁸⁾ dat het niet in de gewoontes van de *Abwehr* ligt onmiddellijk tot aanhoudingen over te gaan, wanneer men kan verwachten andere schakels van de keten te ontdekken of toekomstige akties te beletten. In dit geval mag men aannemen dat men bekentenissen van Cassart verwacht — ze zullen nooit komen ⁽²³⁹⁾ — of nieuws betreffende de steeds voortvluchtige marconist. Aangezien Londen het stilzwijgen bewaart, verdwijnt de hoop op een andere vangst. De aktie tegen de sekte van Leuven, waar « N » woont, heeft plaats op maandag 13 april 1942. Veertien door « N » gekende personen worden aangehouden; de sekte-overste zelf ontsnapt aan de operatie. Hij zal gezocht worden ⁽²⁴⁰⁾ maar ook deze misgreep zal niet vermeld worden in het verslag van de G.F.P. die, eens te meer, het verband met de zaak Cassart niet legt en het belang van de ontdekking opblaast.

« Te Leuven en Herent werd een verzetsgroep van een 200 man ontdekt. De leider van die groep is de oorlogsinvalide Van D... » ⁽²⁴¹⁾.

(237) Naar wat Hauptmann Piepe (IIIe Brussel) verklaarde, was Karel Druschky lid van het bureau Iwi (economische spionage). In de door Cauvin gebruikte auto bevonden zich door Druschky getekende dokumenten, die toelieten vrij rond te rijden als kontaktpersoon voor de filmaatschappij Tobis: uiteindelijk werd Druschky voor zwarthandel aangehouden.

(238) Zie *supra*, p. 68-69.

(239) Het verslag van de G.F.P. over de eerste helft van februari bevestigt dat: «...il nie et refuse de donner les noms de ses collaborateurs (...); Otto Weil zal van zijn kant verklaren: Cassart, interrogé par la G.F.P., n'a rien voulu dévoiler de son activité, des missions dont il était chargé et des personnes avec lesquelles il était en contact. Il prétendait même n'avoir jamais quitté la Belgique. Lorsque nous lui avons fait la preuve qu'il avait été en Angleterre et qu'ensuite il avait été parachuté en Belgique, il a même répondu avec arrogance qu'il considérait que l'Angleterre était le prolongement de la Belgique...»

(240) Tevergeefs. *Meldeblatt der Zentralfahndungsstelle*, 27 juni 1942. Hij zal erin slagen Groot-Brittannië te bereiken.

(241) In werkelijkheid de adjunkt van het sektiehoofd (G.R.M.A., T 501, R 108, fr. 461).

De beschuldigten zullen met Cassart in juli 1943 ⁽²⁴²⁾ te Berlijn voor de rechtbank staan. De aanklacht vat de feiten aldus samen :

(...)

« Beklaagde Cassart, uit Engeland gekomen, is op het einde van de zomer 1941 per vliegtuig in België aangekomen, samen met marconist Verhaeghen en landde per valscherp. Het vliegtuig dropte tevens materieel dat moest dienen voor sabotagehandelingen. CASSART had van de Britse Inlichtingsdiensten bevel gekregen de in België bestaande verzetsgroepen samen te brengen, in hun bewapening te voorzien en de verbinding met Engeland tot stand te brengen. Bijgevolg heeft hij contact opgenomen met de verschillende organisaties.

De 8ste december 1941 wilde hij langs de lucht naar Engeland terugkeren en een grote hoeveelheid spionagemateriaal meenemen. Het vliegtuig uit Engeland kwam aan, maar kon Cassart niet aan boord nemen, daar Duitse soldaten op die plaats verschenen.

Beklaagde S..., had op aanraden van de Belgische oud-officier met naam BERNARD te Leuven een verzetsorganisatie gesticht, waarvan hij de leider was. Het doel van deze verzetsbeweging, over geheel België verspreid, was het heroprichten van het gewezen Belgisch Leger, hulp te bieden aan de Engelsen bij een eventuele landing en aan de Britse inlichtingsdienst inlichtingen door te geven over de Duitse strijdkrachten. Daarnaast moesten ook sabotagehandelingen verricht worden (...).

Balans van het Cassart-avontuur ? De agent zelf geeft die, met zeer veel luciditeit ⁽²⁴³⁾ :

« Wat is het resultaat van deze zending ? Brutaal gesteld was zij lonend. Wat is echter het resultaat van de bruuske onderbreking ? Het verlies is groot, meen ik, gezien vanuit het oogpunt *sabotage*. De onderbreking kwam op het ogenblik dat de zending in haar volle effectieve fase kwam. Wat de *bergroepering* betreft, was de grondslag slecht. Men begon einde 1941 alsof de ontschepping in de lente 1942 zou gebeuren, we zijn nu reeds 1944. Het is goed een schijn van activiteit te geven om de spanning erin te houden, maar willen organiseren zoals ik het in 1941 deed en daarbij verhopend alles geheim te kunnen houden gedurende meerdere jaren, was utopisch. Wat dit betreft geloof ik dat mijn arrestatie katastrofes voorkomen heeft. Dat, en dat meen ik nog steeds, was mijn troost in de gevangenis. Ik weet niet wat er momenteel gebeurt, maar ik wil toch mijn mening herhalen : Ik heb geen vertrouwen, tenzij in zeer kleine, onafhankelijke groepen, die rechtstreeks met Londen contact hebben.

(...)

Ik betreur het ten zeerste dat deze zending beoordeeld wordt twee jaar na de feiten ! Ik koester niet de illusie dat men met alles akkoord moet gaan, maar men mag niet vergeten dat ik een maand later moest

(242) Tijdens een schorsing van de zitting slaagt Jean Cassart erin te ontsnappen uit het lokaal waar het gerechtshof zich bevindt dat hen moest oordelen. Hij slaagt erin vanuit Berlijn, naar België te ontkomen (17-30 september 1943). Na tal van avonturen belandt hij tenslotte in Londen op 20 januari 1944. Na talrijke teleurstellingen — zijn verhaal is zo onwaarschijnlijk dat men het pas na geruime tijd aanvaard — wordt hij in een gevechtseenheid opgenomen en vóór de optrekkende strijdkrachten geparachuteerd in september 1944.

(243) *La mission de 1941 en Belgique*, s.d. (1944).

terugkeren en dat ik dan, de nieuwe richtlijnen opvolgend, nieuwe klemtonen zou gelegd hebben, geremd of zelfs opgegeven zou hebben. Wat ik vooral deed in dat eerste deel van mijn opdracht, was uittesten wat ook maar doenbaar scheen ».

Zou men er niet mogen aan toevoegen dat juist omdat deze zending uitgevoerd werd vanaf de winter 1941, ze een grote psychologische rol gespeeld heeft ? Zij had het effect van een echte « detonator » op allen — en we weten hoe talrijk ze waren — die deze agent, die zichzelf beschouwde als een propaganda-instrument, benaderden of er over hoorden spreken. Dat is meer in het bijzonder waar voor de dienst *Luc*, waarvan de omstandigheden een geprojecteerd gesprekspartner maakten, want, we herhalen het, het was de enige dienst die geparachteerd sabotagematerieel ontving. *Luc* noteerde terecht het belang van de zending op het moreel vlak : « Sabotage werd op grote schaal uitgevoerd, de agenten vonden er een genoeg in omwille van de bekomen resultaten » (244).

Luc had zich, door gedurende die periode veel van zijn krachten aan sabotage te wijden, verwijderd van zijn inlichtingsopdracht, die hij op zich genomen had. Dat is tegen het onaantastbare beginsel van het afbakenen van de activiteiten, die de Dienst goed door elkaar gemengd heeft vermits, gelukkig voor hemzelf, de leiders van *Luc* ook verder gingen met het evacueren van « colli's » en van « aangebrande » agenten. Dat alles kon men kritiseren in de Londense bureaus van S.O.E., S.I.S., en M.I.9 (245) : maar men negeerde aldus de werkelijkheid van de spontane reacties van het « terrein ». Terecht zal Henri Bernard noteren : « Slechts vanaf 1942 kwamen daarover vanuit Londen precieze richtlijnen. In oktober 1941 waren wij mensen van goede wil, die niet de ondervinding hadden van onze opvolgers en die alleen maar vroegen om op de moffen te kloppen » (246).

Voor *Luc* blijft een negatief aspect van de zaken overduidelijk. Zeker, de Duitsers kenden het net al, reeds na de biecht van « J » te Parijs. Maar na Neufchâteau en de dokumenten die er ontdekt werden, weten zij er meer over. Schellewald zal het na de oorlog zeggen :

« (...) Het gevonden en in beslag genomen materieel werd meer en meer belangwekkend, zodat het niet meer mogelijk bleef het onderzoek vanuit Luik verder te zetten voor geheel België en dat het overgemaakt werd aan de Centrale van Brussel. De organisatie « Luc » werd van alle kanten aangevallen. Schellewald beschouwde « Luc » als de eerste anglo-Belgische spionage-organisatie (...) ».

Ondanks een laatste aarzeling — LUC IN GEVAAR MAAR BLIJFT TE BRUSSEL VOOR POGING ONTSNAPPING CASSART (247) — heeft de leiding van de Dienst dus het terrein moeten verlaten en naar onbezet Frankrijk uitwijken. Maar het essentiële zal bewaard blijven, de opvolging zal

(244) Verslag van G. Leclercq, Londen, 24 juli 1942.

(245) Hetzij respectievelijk : Aktie, Inlichtingen en Ontsnapping.

(246) Brief van H. Bernard aan de Administrateur van de Staatsveiligheid, 14 juli 1947.

(247) Telegram van *Speed*, s.d.

verzekerd zijn, *Luc* zal zijn werking verderzetten. « Ik geloof niet, in tegenstelling met wat men kon beweren », zal Bernard schrijven, « dat de zaak Cassart een breuk geweest is in de lijnen. Nooit was « Luc », weldra « Marc » geworden, voorspoediger dan vanaf 1942 » (248).

Dat zullen we nu bekijken. Daarvoor moeten we een laatste maal terugkomen op het konflikt over de leiding van de Belgische diensten, dat *Benoît* en *Dewinde-Sabot* tegenover elkaar stelde.

We lieten *Benoît* in oktober te Brussel, op het ogenblik dat hij poogde zijn gezag te herstellen, dat gekompromitteerd was door het bestaan van de lijn *Dewinde*.

Zijn rechtstreekse adjunkt erkende trouwens deze moeilijke toestand. « Het doel van de reis », zal hij schrijven, « was kontakt opnemen met de organisaties ginds die geen vertrouwen meer schenen te hebben » (249). We hebben gezien dat *Luc*, van zijn kant, verkoos zijn voornaamste bedrijvigheid verder te zetten met *Dewinde*, terwijl *Benoît* in zekere zin in quarantaine geplaatst was. En daarin, zonder het te weten, handelt hij naar de wens van Londen dat op 3 november naar *Sabot* telegrafieert :

« IS BENOIT BELGIE. ZO JA VERONDERSTELLEN VOOR REORGANIZATIE VAN ZIJN NET. WILT VERMIJDEN ZIJN INMENGING IN S.R. DEWINDE HERNOMEN DOOR U (...) ».

Sabot ageert dienovereenkomstig (250) :

« (...) BENOIT STEEDS IN BELGIE HEB HEM AGENT GESTUURD OM HIER MET SPOED TERUG TE KEREN EN HEM AF TE ZONDEREN (...) ».

Benoît schijnt deze agent niet ontmoet te hebben ; hij keert naar Frankrijk terug op 19 november. Het oordeel van *Sabot* is duidelijk :

« VERTROUWELIJK VAN SABOT — GEZIEN SINDS TERUGKEER BENOIT — HIJ HEEFT GEZIEN BELGIE VEEL POLITIEKERS EN VERSCHILLENDE ORGANIZATIES SABOTAGE INLICHTINGEN EN ANDERE. HIJ BEWEERT ALLEEN HOOFD VOOR GEHEEL BELGIE EN FRANKRIJK TE ZIJN ».

In feite gaan beide mannen slechts over een punt akkoord : er moet te Londen verslag uitgebracht worden.

Eens te meer gaan de omstandigheden het beslissingsproces versnellen. Inderdaad, op 25 november worden *Benoît* en zijn medewerkers ondervraagd en vervolgens aangehouden door een bijzondere kommissaris van de *Surveil-*

(248) *Loc. cit.* (noot 246).

(249) Ondervraging te Londen, 5 mei 1942.

(250) Telegram van *Speed*, 15 november.

lance du Territoire van Montpellier. Het is een onverwachte heropleving van de zaak « J » ⁽²⁵¹⁾ ! Wanneer deze laatste terugkeerde in het niet-bezette Frankrijk, na de leiders van *Zéro* en *Luc* te doen verwittigen hebben voor het gevaar dat zij liepen, heeft hij inderdaad de raad die Jean Cassart hem gegeven had : zo snel mogelijk naar Londen gaan, niet opgevolgd. In de *Midi* gebleven, wordt hij opnieuw gekontakteerd door « Meunier », diezelfde die hem in de armen van de *Abwehr* te Parijs had geduwd ⁽²⁵²⁾. « J » verklikt hem aan de Fransen : ze houden hem aan in de trein die hem naar Parijs terugbracht. « Meunier » ⁽²⁵³⁾ maakt gewag van de door « J » ondertekende verbintenis als agent in dienst van Duitsland. « J » wordt dus op zijn beurt beschuldigd. Daar hij *Benoît* zeer goed kent, wordt het een algemene aanhouding. Op 7 december worden 20 agenten, met huisbezoek, ondervraagd. Al de adressen waren door de autoriteiten gekend.

Deze vangst ondermijnt nochtans niet het vertrouwen van *Benoît* — hij is zeker van de steun van het *Deuxième Bureau*. Ten andere, worden hij en zijn adjunkten niet vrijgelaten op 10 december, gevolg van een *refus d'informer* want het *examen approfondi* (...) *n'a permis de relever aucune charge contre ces Belges ?* ⁽²⁵⁴⁾ Zo hij derhalve van plan is de « dienst te reorganizeren » ⁽²⁵⁵⁾, zo hij lang zal blijven voortvechten, toch hebben de Staatsveiligheid en de Engelsen definitief hun verantwoordelijkheden opgenomen op 29 november :

« AAN SABOT.

VAN ONZE VRIENDEN EN WIJ OVERBRENGEN DOOR U AAN BENOIT EN ALLEN FORMEEL BEVEL GEEN SPRAKE TE HEBBEN LEIDER BEVELHEBBER FRANKRIJK EN BELGIE EEN ENKELE PLAATS BEKWAAM TE BEVELEN WIJ TE LONDEN NIEMAND ANDERS ».

en geven op 18 januari 1942 aan *Luc* bevel het kontakt te verbreken :

« (...) PIERRE ⁽²⁵⁶⁾ IS BIJ ONS STOP OVERBRENGEN VOLGEND GEDEKODEERD BERICHT AAN LUC VERMIJDT ELK KONTAKT BENOIT STUUR ONS SPIONAGERAPPORTEN VIA WALTER ⁽²⁵⁷⁾ SABOT GELUKWENSEN AAN ALLEN PRACHTIG WERK (...).

ADMINISTRATEUR STAATSVEILIGHEID ».

(251) Zie *supra*, p. 62 e.v.

(252) « Meunier » zal op 3 juli 1945 verklaren : *Le 3 novembre 1941, je fus chargé d'aller chercher des fonds à Marseille, où je devais rencontrer l'agent du Portugal. Je ne le rencontrais d'ailleurs pas au rendez-vous. En me chargeant de cette mission, FOLMER me donna ordre aussi, en remontant vers Paris, d'aller prévenir (« J ») à Montpellier de ce qu'il devait rentrer d'urgence à Paris. Je suis donc allé à Marseille, n'ai pas rencontré le délégué portugais, puis suis allé à l'adresse de (« J ») à Montpellier, adresse qui m'avait été donnée par FOLMER (...).*

(253) Zie *supra*, noot 133.

(254) Officiële tekst, aangehaald in het Verslag van *Benoît*, te Londen opgesteld, 29 april 1942.

(255) Dat is het derde punt van zijn nota aan Lissabon C 17 van 3 januari.

(256) *Dewinde*.

(257) William Ugeux, dus de dienst *Zéro*.

Voor *Benoît* is dat het begin van het einde. Maar voor wie is die boodschap bestemd? De administrateur weet wie zich verschuilt onder het pseudoniem van de tweede leider van *Zéro*, « Walter »; maar wie is « Luc » na de aanhouding van Cassart en het vertrek van Leclercq, Cauvin en Bernard?

HET EINDE VAN DE DRIE « LUC »'S - REORGANIZATIE

De geschiedenis kent van die donkere periodes, donker en ook obskuur. Het is een van die periodes die *Luc* doormaakt tussen de aanhouding van Cassart en het vertrek naar Groot-Britannië van zijn stichters.

Ons beperkend tot de voornaamste acteurs, weten we dat Bernard, erg bekend en zeer bedreigd ⁽²⁵⁸⁾, België op 15 december verlaat met « John » en hun beider families ⁽²⁵⁹⁾. Op de demarkatielijn worden ze tot staan gebracht door honden en ze danken hun redding slechts aan de aanwezigheid aan hun zijde van vrouwen en kinderen en aan het feit dat het een patrouille van « gewone » *Feldgendarmen* was. Zij overschrijden, in de nacht van de volgende dag, de demarkatielijn en komen aan te Poligny, bij *Benoît*, op Kerstavond. « John » zal naar Brussel terugkeren om er andere bedreigde agenten van *Luc* op te halen, onder wie de held van de ontsnapping van Grand-Halleux, adjudant D., en twee andere belangrijke agenten ⁽²⁶⁰⁾.

Te Limoux zal Bernard, afgezonderd door de gebeurtenissen en niet op de hoogte van wat zijn twee vrienden doen, trachten bepaalde kontakten met bezet België terug op te nemen via « John » en een andere agent van *Benoît* ⁽²⁶¹⁾. Ook Pierre Haumann, die *Tégal* zal stichten, en VN5, agent van *Luc*, die in oktober 1941 een schuilplaats in Frankrijk gezocht had, na de aanhouding van zijn vrouw, zullen terug naar Brussel gaan. Hij zal, iets later,

(258) *Bernard, c'était une espèce d'étendard*, vertelde me Jean Cassart. Hij was werkzaam in de DWGL (beter bekend als OTAD, *Office des Travaux de l'Armée démobilisée*), die dikwijls als dekmantel diende voor een aantal ongeoorloofde activiteiten. Hij meldde zich aan op de normale controle, waaraan elke officier onderworpen was en vertrok onmiddellijk daarop. Hij had goed gespekuleerd op de strikte scheiding binnen de Duitse diensten en won op die manier een week tijd. Bij de volgende controle is hij reeds ver weg.

(259) En ook enkele minder belangrijke, maar evenzeer bedreigde agenten.

(260) De buitengewone wilskracht van deze mannen, die de strijd zullen verder zetten, moet hier vermeld worden. Adjudant D zal verder vechten in Kongo, « Bob » wordt gearachuteerd voor de P.C.C. (*Zending Banks...*, november 1942, aangehouden op 10 mei 1943, gerepatriëerd). De derde wordt de eerste radiotelegrafist van *Marc* (*Bird*, gearachuteerd op 24 oktober 1942). De marconist van Cassart zal België pas in de lente 1943 verlaten, na zelf nog gepoogd te hebben « iets opnieuw op gang te brengen ». Hij is in Londen terug op 30 juli 1942, maar komt om bij de start van een nieuwe opdracht op 8 april 1944.

(261) Henri Bernard komt, samen met zijn echtgenote en zijn dochtertje, in februari 1942, via Lissabon, in Londen aan na een uiterst moeizame doortocht van de Pyreneeën. Henri Bernard vervoegt dan het regelmatig leger.

Cinq, de nieuwe leider van *Luc*, worden. Deze moedige pogingen van *Benoît* zullen tot niet veel leiden; hij wordt verder bekritiseerd in België :

« LUC EN WALTER SCHRIJVEN ⁽²⁶²⁾ BENOIT BEGAAT NIEUWE BEDRIEGERIJEN IK VRAAG U ZIJN ONMIDDELLIJKE TERUGROEPING ».

en te Londen ⁽²⁶³⁾, meer bepaald over een *Verslag over het spionagerapport Luc van 28 januari 1942, ontvangen op 26 maart* :

« Bovenvermeld spionagerapport kwam onvolledig aan (zie bijgevoegde gedetailleerde lijst) en geeft aanleiding tot volgende commentaren :

- 1) *Fotodokumentatie Luc en Zéro* : Ontvangen schetsen 1 tot 19. Drie foto's ontbreken, meer bepaald de details over het opvangapparaat van geluidsgolven van een nieuw type. Het verslag en de nomenklatuur van de foto's ontbreekt eveneens.
- 2) *Persoonlijke dossiers* : De dossiers voor de Heren Pierlot, Gutt, Spaak, Van Strydonck en Richard ontbreken.
- 3) *Dossiers Luc* : De dossiers over de oorlogshaven van Cherbourg, torpedo- en benzinedepots, pompcentrales, evenals de dossiers over het depot van Nardoet, vliegveld en watervliegtuigensteiger, depot van duikbootakkumulatoren, enz... ontbreken.
- 4) *Belgisch Staatsblad* : Verzameling ontbreekt.
- 5) *Duitse verordeningen* : Verzameling ontbreekt.

Het lijkt vreemd dat het spionagerapport, op speciaal papier gesteld, met inventaris van de stukken (getekend LUC) niet ter bestemming kwam.

Te noteren valt dat bepaalde foto's, overzichten van plattegronden, enz. van vroegere rapporten gewijzigd werden door de dienst BENOIT, wat tot gevolg heeft dat ons enkel een zeer beperkte dokumentatie bereikt.

Bepaalde andere documenten bereiken ons onvolledig, zoals de *Renseignements Militaires et Mouvements de trains à Louvain* (opgesteld door ZERO 056 op 23-1-1942) die we in handen kregen, terwijl bepaalde bladzijden ontbraken en anderen verknipt waren.

Anderzijds bereikten de Duitse spionagerapporten (militaire en economische eersterangsinlichtingen) ons nooit.

Men zou moeten weten of het de dienst BENOIT toegelaten is de stukken te schiften en bepaalde inlichtingen, volgens ons van hoogste waarde, weg te laten.

Om over de gevolgen van de door BENOIT gepleegde schifting te kunnen oordelen, zou de dienst LUC door ons verwittigd kunnen worden om ons door middel van een biezonder verslag een dubbel van de laatste rapporten op te sturen ».

Benoît zal volharden in zijn weigering toe te geven dat zijn rol, onmisbaar in het begin, gevaarlijk was geworden en blijft zich vastklampen, vooral wat *Luc* betreft ⁽²⁶⁴⁾. Op 14 maart doet hij nog aan Londen seinen :

(262) *Speed*, boodschap nr. 41, 29 februari 1941.

(263) Hem in Frankrijk houden, waar hij al te goed gekend is, is niet meer noodzakelijk en ook niet meer wenselijk. De Staatsveiligheid zal op 21 februari aan het War Office schrijven : *...on the ground of received information you agree me that his remaining in France is an absolute nuisance.*

(264) In een brief aan « 5 » schrijft Sabot : *J'ai averti Benoît que Luc avait cessé contact avec lui. Il était fureusement furieux contre Londres, Luc, Cinq et évidemment moi aussi* (14 maart 1942).

« VOOR LEPAGE VRAAG BEVESTIGING OF INLICHTING ZOUT BEVEL GEGEVEN HEBBEN LIJN LUC NIET MEER DOORSTUREN LANGS MIJ BEGRIJP NIET WAAROM LIJN ONTNOEMEN ZONDER TITULARIS TE KENNEN. BENOÏT ».

Niets aan te doen, hij zal Frankrijk verlaten op het einde van de maand en via Portugal belandt hij te Londen in mei ⁽²⁶⁵⁾.

Na de uitschakeling van *Benoît* is het nu de beurt aan *Sabot* ⁽²⁶⁶⁾ en aan de *doublures*, gekozen door *Leclercq* en *Cauvin*. Voor het deel inlichtingen is dat *Pierre Depretere*, diegene die door *Cauvin* « hun plaatsvervanger » wordt genoemd. Deze 27-jarige onderwijzer, reserve-officier, was van bij het begin agent van *Luc*, rechterarm van *Leclercq*, zoals *Benoît* het zei, met als kengetal VN5. Maar voor allen is hij voortaan *Cinq* of 5. De tweede *doublure* is *Police* ⁽²⁶⁷⁾, een pas gerekruteerd agent : hij zal zich bezig houden met de sabotagetak, want die dualiteit, in de Dienst ingebracht door de zending *Cassart*, mag niet uit het oog verloren worden. Die sabotage moest, we herhalen het, in principe voortgezet worden, zelfs al weet niemand of dat werkelijk zal gebeuren en indien wel, met welke middelen.

We hebben het geluk de twee verslagen *Sabot* en het telegram *Speed* te bezitten, die handelen over deze herneming (verslag 18 van 15 februari 1942, verslag 20 van de 24e ⁽²⁶⁸⁾ en telegram nr. 30, de 22ste ontvangen).

15-2-1942.

« Verslag nr. 18

I. Financiële toestand

(...)

II. Lijn LUC

Luc, *Cauvin* (...) zijn in de vrije zone aangekomen. *Luc* en *Cauvin* zullen binnen de tien dagen vertrekken, onder valse namen met paspoorten (...)

Samen met *Luc* ontmoette ik hier agent VN5 (*DEPRETERE Pierre*, reserve-onderluitenant). *Cinq* vertrok op 10 januari in de avond terug naar België. Deze lijn hebben we nu als volgt georganiseerd. De spionageverslagen zullen elke week per koerier in Lyon belanden ⁽²⁶⁹⁾ : elke

(265) In 1943 wordt hij belast met de kontakten met de BCRA van de Vrije Fransen, terwijl in Frankrijk zelf een embryonaire dienst blijft verder werken onder leiding van Mevr. Doyen.

(266) UN SEUL CHEF SABOT.

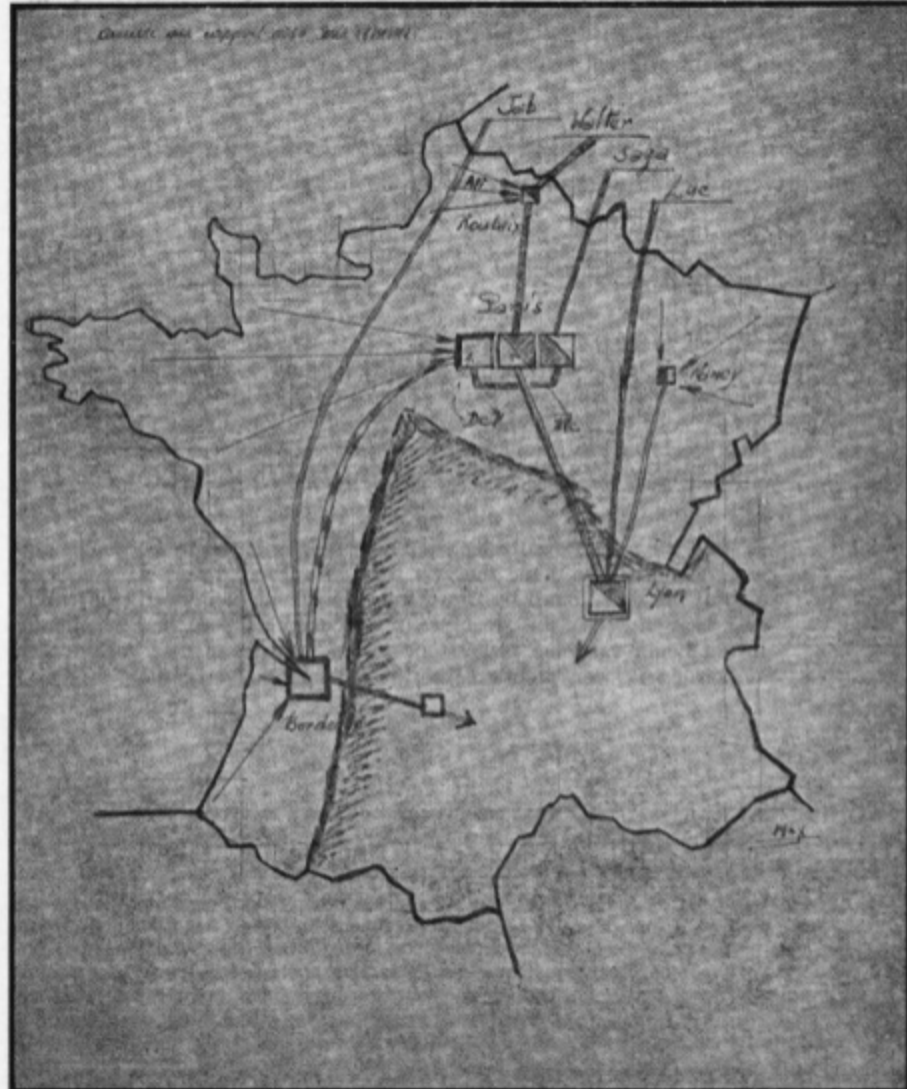
(267) Of *Polis*. Het betreft hier de leider van een groep, die nogal toevallig bij de zaak betrokken geraakte. Hij bevindt zich bij een adjunkt van *Cauvin*, wanneer hij op 15 december de catastrofe verneemt. Hij gaat *Leclercq* en *Cauvin* opzoeken in de hoeve, waar zij zich verschuilen. Zijn onloochenbare persoonlijke waarde (hij is ingenieur) zijn dapperheid en zijn « handigheid » bestemmen hem voor als adjunkt van *Depretere* en hij zal de groep naar *Sabot* begeleiden. Daarvoor was hij wat men een « geïsoleerd agent » noemt, die zich met ongeveer alles bezighield, maar vooral met het ontvluchten van krijgsgevangenen en met sabotage.

(268) Toevallig draagt het origineel de ingangsdatum bij de Veiligheid : 15 maart, wat overeenstemt met de toenmalige termijn van drie weken.

(269) Bij Oorel.

zaterdag het ik de agent van Gind zien. Zo zullen wij hem blijvend rechte-
 streeks en recht lootsen en we hebben die niet zal volbrengen van Gind
 (zaterdag 10 mei 1940). Het zal tegen Gind die 10 mei 1940 komt hem even
 op de hoogte brengen dat de Jan 10 mei 1940 met hem beide lijnen
 zijn duidelijk aangegeven naar het zuid en dat de spoor-
 weg van de andere naar de noord is.

Om het schied van de spoorwegen te verduidelijken in de richting
 dat zij een eigen spoor hebben het is beter lijk te tekenen dat zij
 via de rechtstreekse lijnen hun verkeer naar Middelburg mogen

ILLUSTRATIE Nr. 3

zaterdag zal ik de agent van Cinq zien. Zo zullen wij een blijvend, rechtstreeks en snel contact tussen ons hebben. Die reis zal volledig van Cim gescheiden zijn ⁽²⁷⁰⁾. Ik zei tegen Cinq, die Walter ⁽²⁷¹⁾ kent hem ervan op de hoogte te brengen dat de lijn Luc breekt met Benoît. Beide lijnen zijn duidelijk afgescheiden, maar bij pech zal de ene lijn de spionage-rapporten van de andere nemen en omgekeerd.

Om het gebruik van de zender-saboteur te vermijden, in afwachting dat zij een eigen zender hebben, heb ik beide lijnen meegedeeld dat zij via de rechtstreekse koerier hun telegrammen naar Montpellier mogen sturen. Ik breng ze onmiddellijk via *Speed* over. Luc vroeg me de lijn Luc te financieren ⁽²⁷²⁾ a rato van 40.000 Belgische fr. per maand. Aan Cinq gaf ik, bij zijn terugkeer naar België, voor februari 40.000 fr. mee (...) ».

Rapport nr. 20 is op talrijke punten een bevestiging, maar het laat ons toe enkele verduidelijkingen te geven over de lijnen *Sabot* en hun toevoeren ⁽²⁷³⁾ :

24-2-1942.

« Verslag nr. 20 »

I. Lijn CIM

- 1) Gaat zoals in het verleden regelmatig elke week naar Lyon, met wisselplaatsen in Roubaix, Parijs, Dreux en Mâcon. Onze agent Georges ⁽²⁷⁴⁾ of (...) bediende van het Belgisch konsulaat en adjunct van Georges halen de spionagerapporten op te Mâcon, waar ze gebracht worden door (...) de « passeur » van DROUX ⁽²⁷⁵⁾.

(...)

- 7) Walter wil me absoluut zien, hetzij in België, hetzij in Parijs. Ik antwoordde hem dat u me die reis formeel verboden had. Het is beter dat hij me niet kent : op die manier heb ik meer invloed ⁽²⁷⁶⁾. Max ging hem in het begin van februari opzoeken : hij zal hem regelmatig in het begin van elke maand ontmoeten. Op die manier hebben wij, Walter en ik, een rechtstreekse en regelmatige verbinding.

(270) Zéro.

(271) William Ugeux.

(272) Voor de financiering van *Luc* door *Sabot*, zie *infra*, noot 294.

(273) Zie illustratie nr. 3. *Sabot* controleert dus vier « lijnen » in België : twee die we kennen, *Walter*, d.w.z. *Zéro*, en *Luc*. De twee anderen, *Jab* en *Saga*, kennen slechts een kort bestaan. *Saga* werd opgericht door de agent *Brave*, geparachuteerd op 7 november 1941 met het doel vijf kleine onafhankelijke *sans contacts entre eux ni avec les autres réseaux* uit te bouwen. *Brave* wordt aangehouden op 6 maart 1942 en gefusilleerd op 2 april. *Jab* is een ontsnapte militair, op eigen initiatief door *Sabot* gerekruteerd om, in afspraak met Londen, één van alle bestaande lijnen onafhankelijke lijn te stichten, die in België alleen personen zou gebruiken, die voor geen enkele andere lijn werken. *Jab* keert terug naar België op 30 november 1941, wordt een eerste keer aangehouden in februari 1942, ontsnapt, keert terug naar Brussel en wordt opnieuw, aan de demarkatielijn, aangehouden op 20 april. Hij laat zich doorgaan voor een ontsnapte krijgsgevangene en beëindigt de oorlog in een OFLAG.

(274) Georges Oreel, zie *infra*, noot 283.

(275) Op de demarkatielijn : deze belangrijke agent werd niet teruggevonden en werd derhalve niet als AID herkend.

(276) Nogal vermakelijk voor wie William Ugeux kent. Maar als de berg niet naar Mohammed gaat... Walter is in de *Midi* in juni, in Lissabon in juli, in Londen in augustus ; hij wordt diezelfde maand reeds naar het bezet gebied teruggebracht om er de *Poste de Commandement Belge* op te richten.

II. Lijn LUC

- 1) Ik nam contact met LUC en CAUVIN en 5, die naar België terugkeerde en de nieuwe LUC wordt. 5 zal elke week zijn spionageverslagen door Belgische agenten laten worden : zij zullen ze tot bij Georges brengen, waar zij eten en logies zullen krijgen ; dat wordt dan een rechtstreekse lijn, per koerier, tussen Brussel en Lyon.
- 2) LUC verbrak sinds begin februari contact met BENOIT, zijn spionagerapporten zijn reeds langs Lyon gepasseerd.
- (...)
- 6) LUC is in Lyon, hij zal volgende week met een vals paspoort naar Lissabon vertrekken (...) » (277).

Het vertrek, met een Lagrange-paspoort (278), aangekondigd in dat rapport nr. 20, van Leclercq en Cauvin, vergoedt hen voor hun lijden en hun toewijding, maar wordt tevens een bron van vermaak voor de Engelsen :

...from the aerodrome of (?) just outside Lyon for Barcelona. Ironically enough the passage which they took was in a German Lufthansa machine.

Leclercq, Bernard en Cauvin werden op 21 juli 1942 te Londen verermerkt met het Oorlogskruis (279). Bernard kan « zijn » oorlog verder zetten, Cauvin realiseert met de Amerikaan John Latouche een prachtige film over Kongo. Leclercq zou jammer genoeg niet lang genieten van zijn vrijheid in Londen, waar hij beheerder was geworden van het « Home » voor agenten. Hij stierf op 21 juni 1943, 's avonds, in een Londens hospitaal, omringd door de administrateur van de Staatsveiligheid, majoor Page, Dewinde en Walter (280).

(277) We zijn in het bezit van het uitvoerig antwoord van Londen op dit verslag van Sabot (24 maart 1942). De Veiligheid gaat met praktisch alle punten akkoord en wenst *vivement ainsi que CAP (Page) que tu te perfectionnes dans l'information. Tu pourrais ainsi te consacrer entièrement à cette tâche* (daartegenover staan de « colli's ». Over Walter en Luc, schrijft Nicodème : *Comme tu as bien voulu nous l'apprendre nos amis sont servis. Tu n'as donc lieu de t'inquiéter pour eux que des lettres qu'ils t'enverront*. Later zullen we zien dat wat Luc betreft de rol van Sabot belangrijker zou moeten zijn. Daarentegen was hij geen voorstander van de oplossing Max als regelmatig gezant in België : *C'est évidemment parfait de garder avec eux (Walter en Luc) un contact marchant au mieux, mais nous trouvons dangereux de le faire par une seule personne*. Deze keer volgt Sabot die raad niet op.

(278) *Et je me demande s'ils n'ont pas eu le transport gratuit, s'ils ont payé sur la ligne allemande. En tout cas moi j'ai demandé officiellement que ces gens puissent passer avec des faux passeports* (Onderhoud met Lagrange, 1972). Wat Lagrange betreft, zie *supra*, p. 49.

(279) Tot 5 augustus 1943 zullen er slechts 22 uitgereikt worden voor de Staatsveiligheid.

(280) Marc brengt België op de hoogte (gecodeerde nota voor Jendel van 8 juli 1943) : (...) 10° *Nous avons le regret d'avoir perdu L* (ontcijferd : oude Luc) (...); het nieuws werd aan Bastion bevestigd door Mill op 16 augustus; Mill zal hulp geven aan Mevrouw Leclercq. Leclercq zelf komt op de voorpagina van *Onafhankelijk België*, wat Dewinde terecht in woede doet ontsteken : *...L'auteur de cet article, qui ignore vraisemblablement tout des méthodes allemandes, ignore que Leclercq a laissé au pays une femme et quatre enfants dont l'un âgé de 22 ans* (Nota aan de Administrateur, 9 september 1943).

Die twee rapporten van *Sabot* tonen het essentiële verschil aan, vooral omwille van veiligheidsredenen, tussen de twee belangrijkste lijnen *Cim* (*Zéro*) en *Luc*. De eerste is gebaseerd op de tussenposten Roubaix en Parijs⁽²⁸¹⁾, de tweede is rechtstreeks — als men die term hier mag gebruiken. Een enkel punt van overeenkomst, het eindpunt Lyon, hetzij bij *Jacques* (Lagrange)⁽²⁸²⁾ of, meest voorkomend, bij *Georges*⁽²⁸³⁾. Daarna gaan de spionagerapporten verder, normalerwijze bij *Sabot*. Lyon is, als Centrum, net als Roubaix, de grote nieuwigheid van de « lijn Dewinde ». De twee wegen kunnen elkaar hulp verschaffen, wanneer er een breuk ontstaat.

LUC ONDER LEIDING VAN VN5

ZENDING BERET EN BOTTE

Wanneer *Cinq* op 10 februari naar België terugkeert, zou in principe alles goed moeten gaan wat de inlichtingen betreft. De agenten in België zullen opnieuw, voor *dat* werk, een aangesteld leider hebben, kompetent, goed bijgestaan, die beschikt over een zeer regelmatige evacuatieleroute voor de dokumenten⁽²⁸⁴⁾ die nu terecht komt bij één enkel, algemeen aanvaard

(281) Roubaix (Jean en Paul) is een echte draaischijf. In zijn verslag aan Londen zal « Jean du Nord », — inmiddels Ali geworden — in februari 1944 verklaren 104 spionagerapporten overgemaakt te hebben. Nochtans werd hij sinds april 1941 door de Duitsers gezocht, zijn vrouw en oom waren reeds aangehouden. Eens te meer schijnt de G.F.P. het belang van deze ontdekking niet gemeten te hebben. De verkeerde schrijfwijze (Dubar voor Dubar) schijnt dat te bevestigen. Jean, met als schuilnaam Ali wordt opnieuw in Frankrijk gedropt om er een onafhankelijke lijn te leiden (zie J. POSTY, *op. cit.*, p. 102-105). In Parijs wordt de verbinding verzekerd door de beroemde *Dame de Pique* (Schoppenvrouw). Reeds in 1940 door Jean de Roubaix aangeworven, organiseert zij de overtochten van de Demarkatielijn in Châlons-sur-Saône, zelf brengt zij er de « post » vanuit Parijs : zij is dan 60 jaar oud ! Wanneer zij verontrust wordt, moet zij uiteindelijk naar Londen vertrekken. Op 3 april 1943 zal William Ugeux schrijven : *Mme Picabia a été matériellement et moralement une des colonnes de l'édifice des Réseaux belges en France.*

(282) Zie *supra*, p. 49.

(283) Georges Oreel, voorheen boekhouder bij het *Office de la Navigation de Liège*, is dan sekretaris bij het Belgisch Konsulaat in Lyon. De dokumenten die hem toevertrouwd worden, vertrekken als U.S.diplomatiek valies via Bern. Later worden zij aan *Sabot* overhandigd, die de landweg gebruikte om Portugal te bereiken. Oreel helpt ook ontsnappen. In principe nam hij elke zaterdagavond de spionagerapporten mee die *Sabot* ontvangen had. Nadat in januari 1943 een arrestatiepoging door de Duitsers mislukte, werd Georges in een hinderlaag gelokt en neergeschoten op 30 mei 1944. Op dat ogenblik leidde hij, in afspraak met de Belgische regering, het Franse net *Coty*, dat door Strijdend Frankrijk (*La France combattante*) herkend werd als net van eerste categorie.

(284) Van bij de start, is *Sabot* zeer nauwlettend : *samedi dernier 28-2-1942 le courrier n'était pas encore arrivé à Lyon, il y a eu une panne* (Brief aan « 5 », 4 maart 1943) ; regelmatig worden tijdens het geheel van deze periode berichten van ontvangst gegeven, zoals : *les courriers des 20-5 et 27-5 sont arrivés complets (...) Le courrier 20-5 est arrivé avec 6 jours de retard* (Brief aan « 5 », 8 juni 1942) ; de

en goed « ingereiden » lijnhoofd : *Sabot* ⁽²⁸⁵⁾. Blijft nog een enkele handicap, maar van formaat : alles zal zeer traag en met veel risico's verlopen, zolang *Luc* niet zal beschikken over een eigen radio-kontakt. In dat derde oorlogsjaar kan men zonder radioverbinding geen doeltreffend werk verrichten.

In Londen is men zich daar goed bewust van. Getuige daarvan deze brief van 29 januari, door Kapitein Nicodème, verantwoordelijke voor de inlichtingen bij de Staatsveiligheid, gezonden aan zijn Britse « correspondent » :

(...) « Mijn beste Page,

Deze morgen onderzochten we samen ons programma voor de volgende maand. We bereikten volledige overeenstemming inzake volgende oplossingen.

Ik hoop dat u binnenkort uw akkoord zult kunnen bekrachtigen. Aldus zal ik de details van de zendingen, die onze vrienden toevertrouwd zullen worden, kunnen laten geworden.

(...)

2° DIENST LUX : Wat deze dienst betreft zullen we vermoedelijk over precieze informatie beschikken voor onze vriend ROLL ⁽²⁸⁶⁾. U ging steeds met mij akkoord de Dienst Lux zo spoedig mogelijk een bekwaame marconist te verschaffen ; daarom stel ik voor Onderluitenant C° bij die dienst in te lijven. De Dienst Lux zou duidelijke richtlijnen moeten krijgen om de bestaande kontakten met de sabotagediensten te verbreken ⁽²⁸⁷⁾.

Zoals u weet is de Dienst Lux, wat militaire inlichtingen betreft, uiterst belangrijk ⁽²⁸⁸⁾. Om die opnieuw totaal in handen te krijgen (...) hebben we er alle belang bij dat deze opdracht door een waardevol man uitgevoerd wordt. Daarom stel ik C° voor. (...) ».

Dit voorstel zal aanvaard worden ⁽²⁸⁹⁾. Op 13 februari wordt de zending C° uitgewerkt. Voor éénmaal citeren we de tekst in extenso, althans wat de titels van de hoofdstukken betreft, want deze zending is opgebouwd volgens een schema dat klassiek zal worden :

vertragingen worden langs beide kanten vastgesteld : *Nous nous étonnons fortement de ne pas avoir reçu réponses aux notes du 19-2-1942 et 3-3-1942 (Cinq aan Sabot, 17 maart 1943)*. Hier moet genoteerd worden dat de nota van de 3e maart, waarnaar verwezen wordt, *Luc 1 + 1* ondertekend was. Deze samenwerking tussen « 5 » en *Police* zal echter niet lang duren.

(285) Zie het telegram van 4 januari bevestigd voor *Luc* en *Zéro* op 8 februari (...) UN SEUL CHEF SABOT MESSAGE TERMINE.

(286) Deze radiotelegrafist van *Zéro* werd op 1 maart 1942 gearachuteerd. Oorspronkelijk was hij voorbestemd voor *Luc*, maar de verbindingen werden *entravés par les conditions atmosphériques* (*Note sur l'Année 1941*, Londen, 2 april 1942) en de plannen zullen veranderd worden ; voorzover ons thans bekend is, grepen twee operaties plaats in januari, in februari géén, en dertien in maart.

(287) De tegenvaller Cassart is niet vergeten, maar de dubbelzinnigheid zal lang blijven bestaan.

(288) Eens te meer moeten we hier benadrukken dat we de spionagerapporten van *Luc* niet bezitten. Een dergelijke vermelding is derhalve zeer kostbaar : misschien het resultaat van de vleeiende appreciaties, die *Dewinde* overmaakte.

(289) Brief van Page aan Nicodème (27 februari 1942) : (...) *I have consulted my chief and he agrees with : ...That Lieutenant C.O. (Service name BERET) shall be sent to the LUC service (...)*.

« *Werkingszone* : België.

Hoofdoopdracht : Zich ter beschikking stellen van het net LUX (belangrijkste opsporingsnet Militaire inlichtingen in België) ⁽²⁹⁰⁾.

Middel om in contact te komen met het net LUX : Aanmelden bij de (...) Maatschappij, Vooruitgangsstraat te Brussel. Aanmelden bij de H. CUVELIER en hem zeggen dat u komt vanwege Marinette (...) ⁽²⁹¹⁾.

Verbindingsmiddel : Radio-apparaat.

Kode : Engelse kode.

Spionagerapporten : (...) voor de organisatie LUX (...) wordt het vervoer van de spionagerapporten verzekerd door de organisatie (...) ⁽²⁹²⁾.

Evacuatie documenten door duiven : (...).

Duur van de zending : Onbepaald.

Terugtrekkingsweg : Onbezet Frankrijk. In beginsel centrum van Montpellier ⁽²⁹³⁾ (...).

Brievenbus in Lissabon : (...).

Via de B.B.C. : Zo wij voor u een bericht hebben, zullen wij POUR LA COLLINE zeggen. De termen zouden zijn *en parlant du SOMMET*, wanneer alles goed gaat, en *du BAS*, wanneer we er een ongunstige betekenis moeten aan geven.

Wedde : In Londen betaald als officier. In België zal hij bezoldigd worden op de basis van 8.000 fr. per maand (...).

Geldmiddelen : Vóór korte tijd lieten wij aan de organisatie LUX een som van 250.000 fr. geworden ⁽²⁹⁴⁾. Daar die vermoedelijk nog geldmiddelen nodig heeft, zult u wel een supplémentaire som van 150.000 fr. tot haar beschikking willen stellen, som die u hier zal overhandigd worden. (...).

Aankomstplaats : Bezet Frankrijk (...) ⁽²⁹⁵⁾.

Bijzondere onderrichtingen : Bijzondere aanbevelingen voor de Dienst LUX :

1° Hun aanbevelen zich ervan te onthouden medewerkers te nemen in gelijkaardige inlichtingsdiensten. Hun daarom uitleggen dat wij met parallele netten werken en dat wij eisen dat er absoluut geen enkele verbinding tussen die netten mag bestaan, behoudens bepaalde kontakten tussen de leiders van de netten, voorzover zij elkaar voordien

(290) Bevestiging van de hoger vermelde mening (noot 288).

(291) De voornaam van de dochter van Cuvelier. Dit paswoord was overeengekomen met Dewinde voor zijn vertrek in november 1941.

(292) Zie *supra*, p. 92.

(293) D.w.z. *Sabot*; het « departement colli's », dat zal geleid worden door agent *Breach*, die op 28 september 1942 gearachuteerd werd.

(294) *Luc* ontvangt regelmatig een toelage van *Sabot*. Hier mag gerust vermeld worden en zelfs onderstreept, want het is te weinig bekend, dat de Belgische diensten VOLLEDIG door België gefinancierd werden, zoals ook de sommen, soms zeer hoge bedragen, die ontleend werden door de zendingsgelastigde. Dit zou reeds een afzonderlijke studie wettigen. Voor *Luc* weten we, door een brief aan *Sabot* van 1 juli 1942, dat zijn schatkist 150.032 fr. bedraagt op dat ogenblik. Van februari tot juni ontving hij van *Sabot* 440.000 en 60.000 fr. Voor juli zal hij 59.200 + 20.000 fr. ontvangen (Verslag *Sabot*, 28 juni).

(295) Gemakkelijkheidsoverwegingen, inzonder van topografische aard, maken dat dit meestal het geval is voor opdrachten met bestemming België.

reeds kenden. Hun goed doen begrijpen dat dit een noodzaak én een waarborg voor allen is (296).

2° Eveneens aan LUX aanbevelen medewerkers die deel uitmaken van paramilitaire formaties of die behoren tot sabotagenetten te weigeren. Daarom moet hun uitgelegd worden dat wij duidelijk verschillende netten bezitten en dat tussen deze netten absoluut waterdichte schotten moeten bestaan. Een van de netten doet aan inlichtingswerk en alleen aan inlichtingswerk, het andere net aan sabotage of passief verzet. Daar het net « Inlichtingen » absoluut ongedeed moet blijven, wat er ook moge gebeuren, moet dus elk contact met organisaties die zich met andere zaken dan « Inlichtingswerk » bezig houden, verboden worden (297).

3° Alleen de twee belangrijkste leiders van LUX mogen u kennen. Het is overbodig dat zelfs de adjunkten van die leiders u kennen, maar het is essentieel dat u hun namen kent alsook het wachtwoord dat de organisatie gebruikt. U mag de grote lijnen van de organisatie kennen, maar behalve de twee leiders mag niemand van de organisatie u kennen.

4° Nooit andere berichten dan dewelke u door de leiders van de organisatie gegeven worden verzenden zonder vooraf LONDEN op de hoogte te brengen.

5° De organisatie LUX de raad geven ons hier eerst op de hoogte te brengen, alvorens zich te verbinden, wanneer mogelijk te leggen kontakten weinig zeker schijnen ».

(...)

De « waardevolle man » met deze zending belast heeft als kodenaam *Béret* gekregen (298). Het is een 29-jarige beroepsofficier (3de Lanciers). Hij had Brussel in maart 1941 verlaten en bereikte Engeland in oktober 1942, na 4 maanden internering in het Spaanse kamp Miranda.

Zoals allen die hem voorafgingen wordt radiotelegrafist *Béret* blind gedropt, d.w.z., zonder een « ontvangstkomitee ». Dat komt pas later. Nochtans grijpen deze operaties — zowel voor het gemak van de piloten als voor hen die gedropt worden (299) — bij voorkeur plaats bij volle maan. Zo gebeurt

(296) Dat is evident, maar ieder weet dat in bezet gebied veel agenten — of zij het wisten of niet — tot verschillende netten behoorden. Het wordt derhalve tijd een poging tot organisatie te ondernemen. Aan de ene kant is het een kwestie van voorzichtigheid, in geval van arrestatie, anderzijds een kwestie van doeltreffendheid om de binnengekomen inlichtingen te kunnen vergelijken. Daartegenover staat dat Londen blijk geeft van veel realisme door de noodzaak van kontakten tussen hoofden van netten in te zien. Deze kontakten waren en zullen zeer menigvuldig blijven tussen *Luc* en *Zéro* en waren daarenboven ook voorzien. Meestal is men onwetend van het feit dat de grote « Engelse » diensten — zoals *Clarence* en *Mill*, soms zeer ingewikkelde kontakten hebben. Een voorbeeld : *René à Lx* (d.w.z. *Marc aan Mill*) : *votre demande a été immédiatement transmise à Bark* (d.w.z. het net *Bayard*) *via Zéro car je n'ai plus de contact direct avec Bark...*

(297) Een *Ajoute à la Mission C.O.* (20 februari 1942) komt nog uitgebreid op dit punt terug en eindigt aldus : *c'est le seul moyen de constituer un réseau de Renseignements parfaitement efficace et passant inaperçu*. We weten echter reeds hoe moeilijk dit menselijkerwijze wel is !

(298) Of *White*. Het feit dat de zendingen in 1942 kwasi allen een kodenaam hebben die begint met een B (*Botte*, *Brise*, *Brave* en andere *Boris*) schijnt een tastbaar teken van het nieuwe belang van de Belgische Staatsveiligheid, die het volledige vertrouwen van de Britten begint te genieten.

(299) Maar wat een risico tijdens het traject !

het ook deze 3e maart 1942. Weliswaar is er nog niemand op de droppings-plaats, maar nu, sinds het begin van het jaar, bestaat er een *Centre d'accueil pour poulets* : Roubaix, een echte draaischijf⁽³⁰⁰⁾, waar men zich om de « formaliteiten » bekommert. *Sabot* schrijft :

« Caviar⁽³⁰¹⁾ kwam me opzoeken en verklaarde het volgende : ...op 3 maart ontving Caviar Edouard⁽³⁰²⁾ en Jean (*Béret*) die op 20 km. zuidwesten van Lens landden. Zij kwamen in Roubaix aan zonder zenders, die ze verstopt hadden in een steengroeve. Caviar bracht hen naar de grens, heeft hen door de doeane geloodst en naar Brussel gestuurd naar de adressen die u aangeduid had (...) Wilt u noteren dat Lens ver van Roubaix⁽³⁰³⁾ ligt om de valiezen op te halen (...). Toch klaagt hij niet, daar hij iemand van zijn mannen aangeduid heeft om zich te specialiseren in het ophalen van de ter plaatse gelaten piano's in een geschikte rieten mand (bloemenmand)⁽³⁰⁴⁾.

(...)

Deze mannen kwamen aan met het woord « S. TURGEON. Amitiés Pierre ». Dat is volmaakt, want Caviar herkent zeer goed het handschrift en de handtekening van Dewinde ».

(...)

De gedropten komen dus aan via de tijdens de vorige zomer daartoe door Dewinde voorbereide weg, die zelf op dat ogenblik in Engeland is⁽³⁰⁵⁾. *Béret* heeft als « valpunt » te Brussel E. Cuvelier, goede vriend van Dewinde, door hem in 1941 als tussenpersoon tussen *Luc* en *Zéro* aangeduid⁽³⁰⁶⁾. *Béret* komt aan, kontakteert Cuvelier, maar BRENGT HEM om een ongekende reden NIET OP DE HOOGTE van zijn « hoofdopdracht »⁽³⁰⁷⁾. Dat heeft eigenlijk slechts een betrekkelijk belang, vermits Cuvelier sinds het vertrek van Cauvin, geen kontakt meer heeft met de opvolgers, de « nieuwe Luc's ». Weliswaar werd *Walter* (*Zéro*) door zijn marconist *Roll* verwittigd, maar het telegram dat hem op 17 maart verstuurd werd, was weinig duidelijk in het tweede deel :

(300) De uitdrukking is niet te sterk. Een voorstel tot Eervolle Vermelding voor Jean du Nord vermeldt dat 80 van de door Belgische regering gearachuteerde personen, ontvangen werden door de Dienst (zie noot 281).

(301) Paul de Roubaix, actief sinds de beginperiode.

(302) *Bravery*, die dezelfde nacht gearachuteerd werd. Het betreft hier een radiotelegrafist, voor *Brave* bestemd, gearachuteerd op 7 november 1941 om onafhankelijke netten op te richten. *Brave* zal op 6 maart aangehouden worden ! (zie noot 273).

(303) In vogelvlucht 20 km ! Maar het moet lang duren wanneer men zendposten meedraagt !

(304) Deze agent wordt voor allen *le fleuriste*, wat ten andere zijn beroep is.

(305) Eind november vertrok hij opnieuw naar Portugal : DEWINDE SERA LISBONNE JEUDI RETENEZ PLACE AVION (Telegram *Speed*, nr. 14). Hij zal opnieuw gedropt worden (Zending *Banker* op 11 november 1942 voor de *Poste de Commandement Belge* (P.C.B.)) en terug in Londen zijn op 13 mei 1943.

(306) Zie *supra*, p. 53.

(307) *Mais il ne m'en a jamais parlé ! Il n'en a jamais été question...* (Onderhoud Cuvelier, 1973). De houding van *Béret* is eigenaardig in het geheel van deze zaak ; het zal een raadsel blijven, want deze agent zal aangehouden én terechtgesteld worden.

« VOOR WALTER (...) HEBBEN VRIEND VAN PIERRE ⁽³⁰⁸⁾ NAAR CUVEL GESTUURD PIANO VOOR LUX VOOR INLICHTINGEN ALLEEN WORDEN ORGANIZATIE BERET HERHAAL BERET VERKIEZEN HEN ONAFHANKELIJK VAN U TE HOUDEN STOP ZULLEN KONTAKT OPNEMEN LUX SABOTAGE DOOR ANDERE DIENST ».

Het hele drama wordt natuurlijk veroorzaakt door het feit dat in Londen de naam van de opvolger van *Luc*, *Cinq* niet gekend is. Wilde derhalve, voor *Walter*, het bericht niet alleen en eenvoudigweg zeggen dat de sectie Inlichtingen van *Luc* de kodenam *Béret* draagt — WORDEN ORGANIZATIE BERET — en dat het hoofd ervan wel degelijk Cuvelier is? Deze laatste heeft in ieder geval herhaaldelijk bevestigd dat hij noch *Cinq*, noch *Police* kende ⁽³⁰⁹⁾. De toestand is dus meer dan verward, een oplossing komt te voorschijn in het eerste telegram van *Béret*, ontvangen op 28 maart 1942 :

« SPRONG 20 KM ZUIDEN OVEREENGEKOMEN PLAATS. GEEN MOEILIKHEID VASTGELEGDE KONTAKTEN. VOLGENS WALTER MOET IK LUX HEROPNEMEN MAAR WERKEN MET CUVEL DAT BEVALT ME ».

Londen antwoordt dezelfde dag :

« (...) VOOR HET OGENBLIK WERKEN MET CUVELIER (...) ».

en bevestigt op 1 april :

« AKKOORD DAT U WERKT MET CUVEL ALIAS ATHOS (...) ».

In werkelijkheid zal het hoofd van *Luc-Inlichtingen* dus geen kontakt hebben. *Béret* wordt aangehouden, door radiopeiling, op 15 april ⁽³¹⁰⁾. Hij zal op 3 oktober gefusilleerd worden ⁽³¹¹⁾.

••

Luc moet dus verdergaan met de weg over land te gebruiken en zich voor het overige tevreden stellen met beloftes of gelukwensen, zoals die van *Sabot* in een antwoord aan *Cinq* op 4 april :

(308) *Dewinde*.

(309) *Mais moi je n'ai jamais eu de rapports avec (Cinq), je n'ai jamais eu de rapports avec (Police) non plus. Donc j'ai fini au fond au moment où Cauvin est parti... eod. loc.*

(310) Dat brengt de vlucht van E. Cuvelier en zijn echtgenote mee, die in België hun vijf kinderen moeten achterlaten. Cuvelier brengt een jaar in de Spaanse gevangenissen door en zal Lissabon bereiken in mei 1943.

(311) Het verslag van de GFP, over hem (T 504, R 08, fr. 462) luidt : « op heterdaad betrapt en aangehouden terwijl hij inlichtingen doorstuurde ». Daartegenover staat dat hij verklaarde op 26 maart in de buurt van Vielsalm gedropt te zijn, zonder twijfel met de bedoeling de sporen onduidelijk te maken. De klandestiene *Libre Belgique* (nr. 35 van 15 februari 1943) zal hem eer bewijzen.

ILLUSTRATIE Nr. 4

ILLUSTRATIE Nr. 4

« Ik ontvang op het ogenblik een bijzondere afgevaardigde van Londen⁽³¹²⁾. Ziehier wat men me schrijft : « Maak aan alle medewerkers mijn hartelijkste gelukwensen over. Moed, doet allen verder ! » Ik zend u allen in België de ganse inhoud van deze gelukwensen, want wij hier (niet-bezet Frankrijk) verdienen niet zoveel lof. Mijn beste groeten ».

Sabot telegrafeert ten andere de volgende dag naar Londen :

« (...) ZEG DOOR BBC LUC UW INLICHTINGEN KOSTBAAR DOE VERDER ».

Het is nochtans waarschijnlijk dat alleen maar brieven wisselen geen voldoening schenkt aan *Cinq*, die in een eerste faze besluit zelf naar Montpellier te gaan. *Sabot* zal dit bezoek vermelden in zijn verslag nr. 32 van 20 april, wat ons de gelegenheid geeft te zien waar men aan toe is, spijtig genoeg steeds zonder de mogelijkheid te hebben de aard en het aantal van de door « 5 » overgemaakte inlichtingen op hun waarde te toetsen⁽³¹³⁾ :

(...)
« V. Dienst LUC

Luc is me hier komen opzoeken, ziehier een samenvatting van onze gesprekken.

- 1) *Financiering* : U hebt me getelegrafeerd dat hij betaald werd. Hij heeft sinds februari 40.000 Bfr. per maand ontvangen en 5.000 Ffr. Hij heeft zopas 200.000 Bfr. ontvangen van Walter. We werden het erover eens *Luc* die 200.000 fr. te laten als schatkistreserve en ik ga verder alle maanden te betalen. Hij heeft 50.000 Bfr. nodig voor zijn diensten in België en 10.000 Ffr. voor het wegbrengen van zijn spionagerapporten één keer per week.
- 2) *Radio* : *Luc* zegt me zijn beloofde piano niet gekregen te hebben. Roll⁽³¹⁴⁾ bij Walter aangekomen, was niet voor hem, zendt hem zo snel mogelijk piano en marconist bij *Monsieur Paul* (...), huisbewaarder van het Ministerie van Justitie aan de Ernest Allardstraat, met het wachtwoord LUC PATRON.
- 3) *Wegbrengen van de spionagerapporten Luc* : *Luc* gebruikt twee speciale agenten die om beurt elke week hun rapporten tot bij *Georges*⁽³¹⁵⁾ brengen. Die twee agenten nemen de rapporten in Brussel, gaan naar de Franse grens, waar zij aan één kant en de spionageverlagen aan de andere kant overgaan. Na de doeanekontrolé nemen zij de rapporten weer op en gaan er rechtstreeks mee naar de demarkatielijn. Een van de agenten gaat daar alleen over, terwijl hij zijn verslagen aan een grensarbeider toevertrouwt om ze daarna terug te nemen,

(312) Ongetwijfeld gaat het hier om *Breach* ; zie noot 293.

(313) Behalve door middel van drie zeer beknopte teksten (en een prachtige schets van het vliegveld van St. Denijs-Westrem bij Gent, dat bij mirakel bewaard bleef : illustratie nr. 4) : de eerste behandelt het geheel van de uit België afkomstige inlichtingen : (...) *courrier filmé : je suis effrayé du volume que prend le courrier* (verslag *Sabot*, 1 mei 1942) ; de tweede tekst betreft enkel *Luc* : 1) *Bien reçu les deux courriers dont les récapitulations commencent par « croquis n° 1 à 21 » et « champ d'aviation de Raversyde »* (...) (Brief aan *Cinq*, 14 maart 1942) ; de laatste is de enige teruggevonden inlichting afkomstig van *Luc* en omwille van haar belangrijkheid via radio doorgeseind : (...) LUC DIT TANKS PETROLE HOBOKEN ONT PLUS DE UN MILLION TONNES ESSENCE (telegram van 23 mei 1942).

(314) Een vergissing van Londen, het betreft hier een radiotelegrafist *Zéro*, gearachuteerd op 1 maart 1942.

(315) Een Belg tewerkgesteld in het Amerikaans Konsulaat te Lyon, zie *supra*, noot 283.

terwijl de andere agent met zijn « post » de grens overschrijdt. Geen van beiden loopt gevaar voor wat de rapporten betreft.

Luc heeft een akkoord gesloten met het Franse *Deuxième Bureau*. Hij helpt bij de doortocht door België van ontsnapte Franse krijgsgevangenen, in ruil waarvoor het *Deuxième Bureau* zich er toe verbindt zijn twee agenten te dekken bij gebeurlijke moeilijkheden in de vrije zone. Zo de spionagerapporten zouden ontdekt worden in de vrije zone, dan zullen de agenten de hulp inroepen van het *Deuxième Bureau*, en ze zullen dadelijk vrijgelaten worden, met hun intakt gelaten « post ».

Ik geloof dat dit systeem uitstekend is en ultra-snel. Te noteren valt dat we bij deze afspraak geen enkele inlichting aan de Fransen door spelen.

- 4) Mevr. D. ⁽³¹⁶⁾, gezien het werk van haar echtgenoot, laat ik haar door Luc 2.000 Bfr. per maand bezorgen. Zij blijft alleen met twee kinderen. Ik zal dat verder blijven doen tot eventueel tegenbericht.
- 5) *Inlichtingen* : Luc vraagt of er inlichtingen of dokumenten zijn, die u zoudt willen bekomen. Ze zouden zeer blij zijn om het even welke nuttige poging te ondernemen.
- 6) *Kommunisten* : Luc heeft kontakt met hen tot stand gebracht. Ze vragen materieel : 500 G.P.'s met munitie, automatische geweren, offensieve en Mills-granaten, traangasbommen, brandbommen met vertraagde werking.
Luc zou alle sabotageactiviteit aan die kommunisten kunnen doorgeven. Luc zou de bevelen geven, de kommunisten zouden slechts de uitvoerders zijn ».

(...)

Dit laatste punt van het verslag van *Sabot* zou verwondering kunnen wekken. *Sabot* had er beter aan gedaan te schrijven « het kontakt met hen heropgenomen ». In werkelijkheid is *Luc* reeds lang in verbinding met kommunisten en Leclercq zelf had veel waardering voor hen ⁽³¹⁷⁾ :

(...)

« Ik ben zo vrij uw aandacht te vestigen op de kommunistische groeperingen. Met de belangrijkste van België, die bindingen heeft in Duitsland hebben wij konnekties. We kunnen ze voor hun werk en discipline alleen maar loven. Hierbij gevoegd verslag over dit onderwerp » ⁽³¹⁸⁾.

LUC (get.) Leclercq.

De verbinding werd gerealiseerd in 1941, vóór de komst van Jean Casart, door een jong verzetsman, Jean Roch, die later Korpsoverste van de Gewapende Partizanen zal worden. In de zomer van 1941 was hij reeds in rechtstreekse verbinding met de leiding van de Gewapende Partizanen, die zich aan het organiseren waren. In die hoedanigheid meldt hij zich bij *Luc* aan :

(...)

« Ik meld me na een zekere tijd aan bij die organisatie [*Luc*] als afgevaardigde van gewapende groepen. De uitdrukking Gewapende Partizanen werd toen nog niet gebruikt. Dat komt later ! — gewapende groepen die echter gekontroleerd worden door de kommunistische partij. Het is in die hoedanigheid ; men is het erover eens dat ieder op zijn stelling

(316) Echtgenote van onderofficier D., auteur van de schietpartij te Grand-Halleux.

(317) *Rapport sur l'organisation « Luc »*, Londen, 24 juni 1942.

(318) Dit werd niet weergevonden.

blijft en het doel is gemeenschappelijk : strijd tegen de Duitsers. In die hoedanigheid wordt ik goed ontvangen door die mensen, in die mate dat men me het hoofd van de organisatie doet kennen, die Leclercq heet-te » (319).

De verbinding gaat dus verder onder *Cinq*, die aan zijn adjunkt deze « rode lijn » overgeeft, maar *Luc*, zonder materieel, zal zijn sabotage-activiteiten staken. Vanaf dan zullen de wegen uiteenlopen.

Cinq keert, blijkbaar tevreden, naar België terug, na een reis die *s'est effectué dans les meilleures conditions*. Hij ziet *Walter* — de kontakten tussen *Zéro* en *Luc* blijven bestaan op het niveau van de leiders van de netten — en geeft aan *Sabot* verschillende banale nieuwtjes over de dienst (320). Acht dagen later, in een brief van 30 april, is de toon daarentegen volledig veranderd : voor de eerste keer wordt hij ongeduldig, des te meer daar sommigen zijn reis naar de *Midi* als zeer vruchteloos schijnen te beoordelen :

« Mijn beste Sabot,

We zijn erg gelukkig met de van Maud (321) ontvangen gelukwensen, maar nochtans dient opgemerkt te worden dat deze laatste ons verwaarloost en helemaal niet van plan schijnt te zijn gevolg te geven aan de herhaalde vragen vanwege onze dienst.

Inderdaad, het is nu juist vier maanden geleden dat we een piano vroegen, drie maanden, een klein bericht (BBC), en meer dan één maand S. (sabotage) materieel (322). Tot vandaag is niets van dat alles uitgevoerd. Dat is niet erg opbeurend, geloof me vrij ! Ik geloof te kunnen zeggen dat we het maximum leveren. Maar de tegenprestatie, zeer min, die van Maud moet komen, laat op zich wachten. Op de kleinste vraag van deze laatste haasten we ons te antwoorden. Waarom is er dan geen wederkerigheid ?

Anderzijds verneem ik, uit verschillende bronnen, dat vragen geformuleerd door gelijkaardige diensten, maar veruit minder belangrijk dan de onze, zonder verwijl antwoord krijgen, want het gebeurt vaak dat een boodschap, door één van die organisaties gevraagd, door de BBC uitgezonden wordt vier dagen na de aanvraag... Het is in het belang van de dienst de agenten nu en dan te stimuleren. Bij sommigen is de twijfel binnengeslopen. De opmerkingen die gehoord worden zijn veelvuldig en verdubbelen in intensiteit, en dit na mijn reis. Men vraagt zich, terecht ten andere, af of de Dienst Luc wel enig krediet heeft bij Maud ».

(...)

(319) Onderhoud Jean Roch, 1975.

(320) Brief aan *Sabot*, 23 april 1942. Men moet nochtans opmerken dat *Luc* na de mislukking van St. Nazaire erg in verlegenheid was. Wat zouden zijn agenten aan de kust moeten doen in dergelijk geval ?

(321) « Londen », de beide termen zijn elk even vaag : regering ? Staatsveiligheid ? Britten ? Het geheel ? *Maud* is een zeer gemakkelijke verzamelnaam : ik vermeld dit hier daar ik meen dat deze abstraktie (« deze laatste ») *Cinq* enigszins zenuwachtig maakt, zoals anderen erdoor geïrriteerd zullen raken. Gelukwensen ondertekend door Administrateur Lep (Lepage), Cap (Nicodème) of Page, zijn meer persoonlijk en derhalve bemoedigender.

(322) De sabotagedienst van *Luc* was als *ARRETE MOMENTANEMENT FAUTE MATIERES* gemeld bij het vertrek van de eerste leiders van de dienst (Telegram van *Speed*, 22 februari). *Sabot* liet op 20 maart weten : *LUC SABOTAGE DEMANDE URGENCE PASTILLES EMERI POUR CAMIONS ALTIMETRES (...)*. Hij had *Luc* in een brief van 14 (maart) verwittigd : (...) *Je câble pour le matériel saboteur demandé*.

We weten dat dat krediet bestaat, dat *Luc* door de Staatsveiligheid beschouwd wordt als *le principal réseau de recherche de Renseignements militaires en Belgique* ⁽³²³⁾, dat er reeds een marconist, *Béret*, zonder sukses werd gezonden ⁽³²⁴⁾, dat een andere zich klaarmaakt ⁽³²⁵⁾. Maar *Cinq* is niet op de hoogte van die meningen en die initiatieven, zoals hij ook niet weet hoe de Britten zelf, nochtans karig met lofuitingen, « *Luc* », *Georges Leclercq*, beoordeeld hebben bij zijn aankomst op *Patriotic School* :

« (...) »

16) *On arrival at the airport of Shannon they took another plane which brought them to Poole in England and from there they were sent to the R.V.P.S.* ⁽³²⁶⁾.

SPECIAL POINT :

17) *This man, together with CAUVIN, was responsible for building up a large secret organisation in Belgium and his name therefore should be well know to the Belgian Security in England.*

CONCLUSION :

18) *This man makes a very good impression and would appear to have performed extremely valuable work in Belgium. He obviously has a great deal of information which would be of interest to M.I.19, M.I.6 and S.O.2* ⁽³²⁷⁾.

19) *As his activities would appear to be capable of being easily checked up through reference to the Belgian Security, the interrogation of this man was not carried out in very great detail and it is suggested that the additional information, which he is perfectly willing and ready to divulge, would be of greater interest to the organisation mentioned above.*

RECOMMENDATION :

20) *It is recommended that after his case has been checked up with the Belgian Security and after he has given additional information to the other organisation, that he should be released to continue service for the Belgian Government ».*

Wat de persoonlijke mededelingen van de B.B.C. betreft, zullen we zien dat *Luc* er een zal ontvangen op 15 mei. Maar ze zijn zeldzaam geworden, om een heel eenvoudige reden. Op dat ogenblik zijn een bepaald aantal netten, voornamelijk voor « sabotage » en « propaganda » geïnfiltreerd door de *Abwehr*, en ondanks de genomen voorzorgen ⁽³²⁸⁾ zijn er onder de gearresteerde marconisten toch « die onder toezicht werken » ⁽³²⁹⁾. Van dat ogenblik af zouden zij een zeer ernstig gevaar betekenen, want de door hen gevraagde persoonlijke berichten zouden « echtheid » en waarborgen kunnen

(323) Zie *supra*, p. 59.

(324) Op 3 maart vertrokken.

(325) Botte.

(326) *Royal Virginian Patriotic School* : daar ondervraagt men de nieuw-aangekomenen.

(327) Taken van de *Military Intelligence* en van de *Special Operations*, waarvan wij de specifieke rol niet kennen.

(328) Zie *supra*, noot 27. De *Security Checks* worden talrijker en tevens ingewikkelder.

(329) Alhoewel minder bekend, in tegenstelling met Nederland waar het verschijnsel frekwenter was, hebben ook in België « gekontroleerde » radio's gewerkt.

verlenen aan agents-provocateurs. *Luc* ⁽³³⁰⁾, die over geen radiotelegrafist beschikt, kan daarover rechtstreeks geen boodschappen ontvangen, vergelijkbaar met dewelke aan *Zéro* via *Roll* (13 en 23 april) worden toegestuurd :

« WIL ZEGGEN ZO BOODSCHAPPEN BBC VOOR U ALLEEN
ZIJN STOP ZO JA ZULLEN WE ZE DOORGEVEN STOP (...) »

(...) HEBBEN ALLE BERICHTEN NIET UITGEZONDEN
LANGS BBC STOP VERSCHILLENDE DAARVAN WERDEN GE-
VRAAGD DOOR DIENST SABOTAGE STOP WIJ VREZEN DAT
DUITSE AGENTEN BOODSCHAPPEN DOOR BBC DOEN VRAGEN
OM ONZE TOEGEWIJDEN TE VANGEN (...) ».

Op 6 mei seint Londen via *Speed*, de marconist van *Sabot*, dit gekodeerd telegram door bestemd voor *Luc*. De persoonlijkheid van hen, die dat doen verzenden, geeft nog meer gewicht aan de verleende gelukwensen. Daarbij kondigt het, opnieuw, de komst van de zo verhoopte radiotelegrafist aan :

« VOOR LUC VAN LEP EN MAJOR ⁽³³¹⁾ STOP UW INLICHTINGSDIENST VERLEENT ONS ENORME DIENST STOP FORMEEL BEVEL VOOR U EN UW TOEGEWIJDEN STOP NIETS TE MAKEN MET SABOTAGE NOCH SABOTEURS NOCH WENDELLEN ⁽³³²⁾ STOP DE ECHTE PATRIOTTEN DIENEN ONS BEST DOOR ONS INLICHTINGEN TE ZENDEN STOP WIJ ZULLEN PIANO BIJ U STUREN STOP BOODSCHAP BEEINDIGD ».

Vooraleer deze goede berichten *Cinq* bereiken, voor wie ze alleen bestemd zijn ⁽³³³⁾, verloopt er jammer genoeg minstens een week... en *Cinq* had wel onmiddellijk die aanmoedigingen nodig, want hij staat voor een moeilijke zaak, voorspel van een drama, dat, latent, spoedig zal uitbarsten.

Het toeval doet inderdaad de zaken eigenaardig verlopen ; diezelfde 6e mei schrijft « 5 » *Sabot* een zeer ernstige brief : hij heeft moeilijkheden met « adjunkt » *Police*.

Men herinnert zich dat bij het vertrek van Leclercq en Cauvin naar Groot-Brittannië besloten was dat *Police* (en zijn mannen) zich met de sektor sabotage zouden belasten, terwijl *Cinq* de oude inlichtingslijnen zou behou-

(330) *Luc* krijgt, behalve die van 15 mei (*Félicitations à tous les Lucs*), een ander persoonlijk bericht op de BBC op dinsdag 19 augustus : *Bravo pour les amis de Juliette*, maar het was *spontanément annoncé* voor *Luc Sabot* had hem aangeraden *de prévenir à l'avance les agents que le message est pour eux* (brief van 8 juni). « 5 » zal er zich over verwonderen het bericht niet gehoord te hebben ; vandaar schijnt de verbinding eerder langzaam te verlopen, wat een slechte indruk nalaat bij de agenten (brief aan *Sabot* van 8 juli).

(331) D.w.z. Lepage, Administrateur van de Staatsveiligheid en Major Page, S.I.S.-verantwoordelijke voor België.

(332) Hij werd voor de S.O.E. gestuurd op 28 januari, zending *Mandamus*. Zoals steeds is het telegram natuurlijk in kode, wat echter niet belet dat de aanwezigheid van een echte naam een ernstige fout is, die gelukkig slechts zelden voorkwam.

(333) Wat bewezen wordt door het feit dat het hier slechts om inlichtingen gaat en door de uitdrukking « u en uw toegewijden ».

den. Dit *modus vivendi* bood tenminste het voordeel, die twee types van activiteiten van elkaar gescheiden te houden. We zullen niet nakaarten over het feit dat het duidelijker had geweest definitief tot een scheiding over te gaan, zoals Londen het overigens scheen te wensen. Duidelijker en veel minder gevaarlijk! Waarom dan deze zo lang instandgehouden dubbelzinnigheid? Twee veronderstellingen kunnen naar voor gebracht worden. De eerste is dat de « doctrine » op dat gebied van de Staatsveiligheid — gesteund door de I.S. — nog niet goed uitgebouwd is, heen en weer geschud zoals ze wordt door de verschillende taken die haar opgedragen worden en onder de druk van de concurrentie vanwege de S.O.E. en de 2e Direktie van het Ministerie van Landsverdediging⁽³³⁴⁾. De tweede veronderstelling is dat *Luc*, vóór zijn vertrek, zijn werk niet wilde ontmanteld en de « familie » *Luc* niet gescheiden zien.

Ondanks de nochtans duidelijke tekst van het hoger vermelde telegram van 6 mei, bestaan er dus twee vertakkingen. Wat Londen ten andere goed weet.

De ernst van het probleem dat zich gaat stellen tussen de beide « opvolgers » is het gevolg van een eenvoudig feit : om aan sabotage te doen, ten minste op het niveau dat de zending Cassart had laten verhoppen, moet er materieel zijn en, ondanks de talrijke aanvragen, komt dat niet en *LE SERVICE (...)* *ARRETE MOMENTANEMENT FAUTE MATIERES*⁽³³⁵⁾.

Edelmoedig als hij is, heeft *Cinq* vrijwillig een deel van de inlichtingsbronnen overgelaten aan *Police*, meer bepaald de magistratuur en de « rode lijn »⁽³³⁶⁾, « milieu waarin zijn talrijke relaties hem de taak aanzienlijk moesten vergemakkelijken ». *Cinq* verklaart aan *Sabot* zich « niets meer aan te trekken van dit deel van de Dienst ». Maar hij komt ertoe zich rekenschap te geven van het feit dat « de inlichtingen door *Police* doorgegeven eerstens weinig talrijk zijn en daarbij weinig belangwekkend, wat niet klopte met wat die lijnen gewoonlijk aan *Cauvin* doorgaven ». En naast dit gebrek aan rendement toont *Police* zich zeer « nieuwsgierig » naar alles wat met de organisatie van de Dienst te maken heeft, zoekt gelegenheden om in kontakt te treden met *Walter*, leider van *Zéro*, « wat deze laatste vermijdt in de mate van het mogelijke », laat zich *Luc II* noemen, wat natuurlijk tot verwarring leidt en tot « een bepaalde onrust in de dienst, want

(334) We herinneren eraan dat de zending Cassart een initiatief S.O.E.-2e D. was, waarvan de Staatsveiligheid kwasi niet op de hoogte was. De betrekkingen Staatsveiligheid-Intelligence Service zijn ten andere van den beginne af vol vertrouwen en zullen het blijven. Daarentegen zal men tot 1942 moeten wachten vooraleer S.O.E. zonder aarzeling meewerkt. De notulen van een *Réunion n° 7 du 24 février 1942*, waarbij alle partijen betrokken waren (S.O.E., S.I.S., Staatsveiligheid, Ministerie van Landsverdediging) eindigen aldus : *Lorsqu'un citoyen belge s'adressera aux autorités britanniques pour être chargé de mission, il sera dirigé sur la S.E. (...). L'envoi en mission se fera de commun accord.*

(335) Zie noot 322 ; de nota over *L'Année 1941* van 2 februari 1942 geeft een uitleg voor januari : *entravés par les conditions atmosphériques* ; maar *Luc* vraagt verder materieel aan. Hij gaat daar onvermoeibaar mee door tot einde juni : dat blijkt uit telegram 129 van *Speed* : (...) *LUC DEMANDE MATERIEL SABOTAGE A PARACHUTER MANHAY (...).*

(336) D.w.z. de betrekkingen met de kommunisten.

voor alle agenten is de naam van de opvolger van *Luc 5* ». In werkelijkheid « is het duidelijk bewezen dat *Police* poogt zich meester te maken van de gehele leiding van de dienst, en daarvoor wenst hij de steun van *Walter* te vragen ». *Cinq* achtte het niet nodig *Sabot* van zijn verdenkingen op de hoogte te brengen. Hij ontving echter, totaal onverwacht, het bezoek van Mevr. Cauvin, die hem vertelde van « de koortsachtige activiteit die heerste in het Paleis, waar allen zich met ziel en lichaam schenen in te zetten voor de dienst ». *Cinq* keek uiteraard raar op, want zijn adjunkt vertelt hem dat er sinds weken niets meer van de magistratuur te verwachten valt door het vertrek van Cauvin. Hij heeft dan ook Mevr. Cauvin de opdracht gegeven een diskreet onderzoek te doen en zo verneemt hij « dat regelmatig elke week dokumenten en plannen, waarvan sommige zeer belangrijk, schijnt het, aan *Police* gegeven werden ». Hierover ondervraagd, geeft deze laatste uiteindelijk toe dat hij dat alles aan *Zéro* meedeelt, wat *Walter* ten stelligste loochent.

En om dat alles te bekronen, vernam *Cinq* dat *Police*, zonder er hem van te verwittigen, een som van 50.000 fr. had gehouden van de 250.000 fr. die Londen, via *Walter*, aan *Luc* had gezonden. Dat zijn ernstige feiten, die *Cinq* meent te moeten meedelen aan *Sabot*. Steeds volgens hem, gaat het onderzoek verder.

In feite is de toestand stilaan uit de hand gelopen, maar *Cinq* besluit nu zijn ongerustheid mee te delen, omwille van de aanwezigheid te Brussel van *Max*, de voornaamste en onzaglijke adjunkt van *Sabot*. Hij verzekert meer bepaald de verbindingen met de netten van België ⁽³³⁷⁾ :

(...)

« Verbinding België

Ik bewaar *Max* voor dit doel. Er zijn nog steeds onopgehelderde problemen. *Max* steekt steeds over zonder iets bij te hebben en kan dus alleen maar terug over de grens gezet worden. Het is onontbeerlijk deze lijn te behouden, want dat geeft de Belgen vertrouwen. We zullen langs dit middel snel een oplossing geven aan alle kleine dienstdetails tussen hen en ons. (...) » ⁽³³⁸⁾.

Voor *Cinq* ⁽³³⁹⁾ gaat het hier niet meer om « kleine dienstdetails » en de aanwezigheid van *Max* gaf hem de gelegenheid hem, waarschijnlijk op 4 mei, te raadplegen. Het is des te belangrijker daar hij weet dat zijn konkurrent *Police* reeds de afgevaardigde van *Sabot* ontmoet heeft tijdens diens laatste verblijf in België, en dat zonder hem te verwittigen. Deze keer wil *Cinq* niet meer « gepasseerd » worden. Hij schrijft en ontmoet dus *Max*. Na deze

(337) De burgerlijke ingenieur *Max*, geboren in 1913, leidde eerst een opvangcentrum in niet-bezet Frankrijk en werd in oktober 1941 adjunkt van *Sabot*. Als eventueel plaatsvervanger ondernam *Max*, in weerwil van de raad van Londen talrijke kon-taktzendingen in België. Hij verdween in Duitsland na zijn aanhouding in januari 1943.

(338) Verslag van *Sabot* aan Londen, 11 april 1942.

(339) De periode dat de spionagerapporten *Luc 1 + 1* ondertekend werden, is lang voorbij.

ontmoeting gaat deze laatste onverwacht ⁽³⁴⁰⁾ naar de woonplaats van *Police* om hem uitleg te vragen. *Max* geeft een verslag over dat onderhoud ⁽³⁴¹⁾. Zoals te verwachten was, bekritizeert « de aangeklaagde » fel, zonder precieze grieven aan te halen, « 5 », die *prétentieux et revenu avec des airs de matamore* was na zijn bezoek aan *Sabot* in april te Montpellier ⁽³⁴²⁾. *Max*, met veel onpartijdigheid, oordeelt dat de twee leiders « niet gemaakt zijn om met elkaar overeen te komen ». Men kan de ene aan de andere niet ondergeschikt maken. « De oplossing van een splitsing in twee afzonderlijke lijnen (...) zou genoegdoening geven aan beide pleiters ». En *Max* eindigt zijn verslag aan *Sabot* op deze wijze : « Beiden zijn akkoord om hun geschil aan uw arbitrage voor te leggen ». Wat duidelijk een werkelijke invloed op de netten in België aantoont.

Eigenaardig genoeg is Londen, alhoewel niet op de hoogte van dat geharrewar, gewoonweg uit veiligheidsoverwegingen, eveneens voorstander van een strikte scheiding, maar steeds zonder echter het idee van een *Luc-Inlichtingen/Luc-Sabotage* op te geven. Men geeft evenwel voorrang aan het eerste. Dat wordt aangetoond in het telegram, dat *Speed* op 8 mei ontving, dus twee dagen na de brief van « 5 » aan *Sabot* :

« ZULLEN RADIO ZENDEN NAAR CINQ — STELLEN ALS VOORWAARDE VOOR DIENST LUC PRIMO VOLGENDE RADIO AAN CINQ VOOR INLICHTINGEN SECUNDO DAT CINQ ANDER ADRES EN NAAM VOOR LUC SABOTAGE AANDUIDT ZULLEN DAN OPNIEUW VERBINDING LEGGEN STOP EISEN WATERDICHTE SCHOTTEN TUSSEN HEN MAAR ALLE SPIONAGERAPPORTEN LUC VIA CINQ STOP CATHERINE ⁽³⁴³⁾ NIET BENADEREN ANDERE DIENST ».

De belofte een radio te zenden, gekoppeld aan een persoonlijke boodschap die allen op de 15e kunnen horen *Félicitations à tous les Lucs* ⁽³⁴⁴⁾, zou de atmosfeer moeten opklaren en de « goede verstandhouding » bevorderen, die *Sabot* diezelfde 15e mei voorhoudt in de raad die hem gevraagd werd :

« Mijn beste Cinq en Police,

Ik acht nuttig persoonlijk tussen te komen in uw diensten, maar alleen voor de eendracht en de eenheid. U kent het resultaat beko-

voor Cinq (1942) gaat het hier niet meer om « kleine dienstverrichtingen » en de aanwezigheid van Max gaf hem de gelegenheid hem, waarschijnlijk op 4 mei, te raadplegen. Het is dus te begrijpen dat hij weer zijn kopje moet te raadplegen.

(340) *Police* is juist verhuisd en « 5 » heeft *Max* zijn nieuw adres gegeven. Om indruk te maken vermeldt *Max* dit gegeven niet om te doen geloven dat, vanuit de *Midi*, *Sabot* bekwaam is de verplaatsingen van hem, die hij van zover leidt, te laten controleren.

(341) Brief van *Max*, Brussel, 5 mei 1942. Tien dagen later, vooraleer naar Londen door te zenden, voegde *Sabot* er eigenhandig aan toe : *Vous voyez combien mon petit Max m'aide bien. Il mérite sa deuxième étoile* (luitenant). *Je compte sur vous* (14 mei 1942).

(342) Zie *supra*, p. 103.

(343) Zending *Manfriday*, sabotage.

(344) Belgische uitzending van de B.B.C. om 21 u. 15. Deze boodschap kreeg natuurlijk weerklank. Zo kunnen we in de enige bewaarde nota van « 5 » aan zijn sektorchef in Brugge lezen : *La confiance que nous témoigne notre gouvernement doit se justifier une fois de plus (...)* Adoptons la devise : « *Aujourd'hui beaucoup, demain plus encore* ».

men door uw bewonderenswaardige grote baas⁽³⁴⁵⁾. Mijn bevel is eenvoudig. Luc moet enig blijven en moet zelfs steeds beter doen. Om dat resultaat te bereiken, maakt beiden abstraktie van uw persoonlijkheid, weest noch CINQ noch POLICE, weest eenvoudig LUC.

Met uw gewezen baas, hebben wij overeengekomen 5 = inlichtingen en Police : Sabotage. Tracht zo perfect mogelijk deze scheiding te verwirkelijken, maar helpt elkaar zoveel als u kunt (...).

Hartelijk dank aan beiden voor uw vertrouwen me dit incident voorgelegd te hebben. Zodra iets niet gaat, vertrouwt u beiden aan mij toe. Ik ben dat gewoon ; ik bevind me steeds tussen hamer en aanbeeld. Wat scheuringen, slechte karakterverstandhouding, wrijvingen (...). Het is ongehoord. Maar allen hebben me steeds zo prachtig geholpen. Er is geen Dienst Sabot, maar een zeer hechte familie Sabot. Met als resultaat 150 colli's per maand (...) en inlichtingen : in drie weken van Brussel naar Londen.

Aan u beiden, en aan allen die u helpen, Goede moed, *Vive Luc tout court !* ».

Men ziet dus dat Sabot geen rekening gehouden heeft met de mening van Max — misschien in de hoop tegen alle verwachtingen in tot een regeling te komen. Misschien heeft hij eenvoudigweg dat advies nog niet ontvangen. De geschiedenis van de klandestiniteit, of eerder van de klandestiene betrekkingen, is dikwijls moeilijk te begrijpen, wanneer men geen rekening houdt met de vertragingen in de verbindingen. We weten wanneer een boodschap vertrekt, zeer zelden wanneer die aankomt. Het probleem is nog moeilijker wanneer het gaat om verbindingen tussen Engeland en België en wanneer de boodschap gekodeerd is. Het gebeurt dus zeer dikwijls dat een situatie helemaal veranderd was, wanneer het antwoord op het gestelde probleem kwam.

Sabot brengt Londen, via Speed, op de hoogte van dat « geharrewar », maar dat pas op 19 mei, en stelt voor het duidelijke onderscheid van de twee activiteiten te bevestigen door een telegram, die eindigt met... *CONSULTEZ VIEUX LUC - URGENT*.

Sabot is waarschijnlijk niet zeker van de uitwerking van zijn brief en minder gerust dan hij het wil laten uitschijnen, vraagt hij tweemaal opnieuw aanmoedigingen voor Luc : in zijn Verslag nr. 37 van de 18e⁽³⁴⁶⁾ en door een telegram Speed van 21 mei⁽³⁴⁷⁾.

Een nieuwe gebeurtenis grijpt plaats : de komst te Montpellier van Police die erin slaagt Sabot tot een nieuwe taakverdeling te overtuigen, die in een telegram Speed uiteengezet wordt. Het telegram wordt te Londen ontvangen op 1 juni. Daarin staat :

(345) Georges Leclercq maakte een sterke indruk op Sabot : *Luc est un homme épatant, sérieux, prudent, réfléchi ; je suis en admiration devant lui* (verslag Sabot, 24 februari 1942) ; *Luc m'a laissé une impression formidable, c'est un chic type 100 %* (Sabot aan Cinq, 4 maart 1942).

(346) De achttiende : (...) *La ligne Luc est splendide (...) une note personnelle ou un message BBC...*

(347) *LUC DECOURAGE PAS SOUTENU PAR VOUS NE REÇOIT PAS PIANO ET MATERIEL SABOTEURS POURRIEZ-VOUS DONNER URGENCE BBC MESSAGE (...)*.

« POLICE LUC HIER IK STEL VOOR AANWERFING COLLI'S VERZENDEN EN ONTVANGEN RAPPORTEN EN MATERIEEL VOOR DE TWEE. CINQ SPECIALIZEREN MILIT. INLICHTINGEN ONDERZOEK BRIEFWISSELING REX EN VNV VERKEER DIT NET DUITSE OPEISINGEN. POLICE GESPECIALIZEERD EKONO POLIT EN FINAN. INLICHTINGEN. ELK BRENGT ANDERE OP HOOGTE GEEN SABOTAGE BIJ LUC ».
(...)

Dit projekt van werkverdeling is, gelukkig, klaarder uiteengezet in het verslag nr. 39 van 30 mei :

« V. Dienst LUC :

Police is me komen opzoeken. Ik heb hem de volgende direktieven tot scheiding gegeven :

- 1) Opsturen en ontvangen van spionagerapporten : alle twee.
- 2) Verwerving van colli's : alle twee.
- 3) Militaire inlichtingen : Cinq.
- 4) Economische inlichtingen : Police.
- 5) Politieke inlichtingen : Police.
- 6) Financiële inlichtingen : Police.
- 7) Sabotage : geen van beiden.
- 8) Radio : zo mogelijk elk een piano en een operator.
- 9) Briefwisseling Rex en VNV : Cinq.
- 10) Spoorwegverkeer : Cinq.
- 11) Verkeer op de waterwegen : Cinq.
- 12) Opeisingen door de Duitsers : Cinq.

Samenwerking en wederzijdse hulp, elk zal de andere op de hoogte brengen van zijn partikuliere domeinen ».

Ondertussen kruisen twee brieven elkaar, een duidelijke illustratie van de moeilijkheden bij de klandestiene verbindingen, zelfs wanneer het hier slechts België en het niet-bezette Frankrijk betreft. De eerste is van *Sabot*, de 23ste. Hij hoopt dat de oplossing voor het verdelen van de inlichtingen aanvaard wordt door « 5 »⁽³⁴⁸⁾. De tweede, de 25ste, van « 5 » aan *Sabot*, toont aan dat de spanning alleen maar toeneemt :

« (...) »

- 19) Nieuwe gegevens verergeren de reeds bestaande situatie betreffende Police. Zijn eerlijkheid wordt meer dan twijfelachtig. Walter zelf toont zich wantrouwend (...) Police is van zijn reis teruggekeerd en heeft me een onderhoud gevraagd.

(...) ».

Londen, nog niet op de hoogte van de evolutie van de toestand⁽³⁴⁹⁾, waarborgt, door een telegram van de 30ste, de eerste oplossing : scheiding Inlichtingen/Sabotage maar kondigt vooral belangrijk nieuws aan :

(348) *Mes chers Luc et Police,*

J'espère que vous serez tombés d'accord ensemble sur ma proposition à Police : un seul service, chacun son activité, tous les deux au courant de tout (...).

(349) Eens te meer stelt men vast hoe moeilijk dat alles is. Men zou zich kunnen terugwanen in de tijd toen de bevelen van de Koning van Spanje bij Alva belandden en helemaal onuitvoerbaar bleken !

« UW SUGGESTIES VOOR POLICE LUC ZEER GOED MAAR EISEN PERFЕКTE OVEREENSTEMMING MAAK ALLES OK TUSSEN HEN TWEE STOP PIANO LUC VANDAAG VERTROKKEN BIJ EVRARD ⁽³⁵⁰⁾ ZULLEN ANDERE STUREN VOLGENDE MAAND ZELFDE ADRES STOP ».

PIANO LUC VERTROKKEN...

Zijn kodenaam is *Botte*. Het is een beroepsofficier, die, uit krijgsgevangenschap ontsnapt, op 31 januari 1941 in België is, naar Frankrijk trekt en oversteekt naar Noord-Afrika. Hij belandt uiteindelijk op 6 januari 1942 in Engeland, waar hij zich ter beschikking stelt van de Staatsveiligheid op 27 januari. Samen met radiotelegrafist *Bruce* ⁽³⁵¹⁾ wordt hij geparachuteerd tijdens de nacht van 28 mei ⁽³⁵²⁾.

Zijn zendingsbevel, gedateerd van 15 mei en opgesteld volgens hetzelfde schema als dat van *Béret* ⁽³⁵³⁾, is toch minder vaag over degenen tot wie hij zich moet wenden. Vooreerst heeft hij al een kontaktadres, dat van Evrard, een agent van *Luc* van in het begin, huisbewaarder van het Ministerie van Justitie waar Georges Leclercq werkte. Dat wordt voortaan het « adres kippen » van de Dienst ⁽³⁵⁴⁾. Hij bezit ook een afgesproken wachtwoord ⁽³⁵⁵⁾: *Il demandera Luc Patron*. Ten slotte, en vooral, dat staat duidelijk in het zendingsbevel — zonder twijfel om een nieuw incident als *Béret-Cuvelier* te vermijden — moet hij *se mettre à la disposition du « 5 » Service Luc*. Hij heeft « duidelijke instructies » ⁽³⁵⁶⁾ voor *Luc* mee en tevens een som van 150.000 Bfr., die hij « aan *Luc* persoonlijk zou moeten overhandigen ». Hij zal enkel de radiozender bedienen, opzoeken van inlichtingen is hem absoluut verboden. Hij zal alleen gekend zijn door het hoofd van de Dienst en hijzelf zal het adres van 3 of 4 leden kennen, gewapend met een welbepaald wachtwoord. De radio-verbindingen moeten « tot het strikte minimum beperkt worden, voorbehouden aan belangrijke en gecontroleerde inlichtingen, aan vragen betreffende noodzakelijke verduidelijkingen voor de goede werking van de organisatie ». Men ziet dat men de tegenstanders van de contraspionage en de *Funk-*

(350) Huisbewaarder van het Ministerie van Justitie, zie noot 354.

(351) Hij was bedoeld voor de dienst *Clarence*, maar slaagt er niet in het radiokontakt te leggen.

(352) Op 30 mei was het volle maan.

(353) Zie *supra*, p. 98-99.

(354) Na *Boris*, toekomstig hoofd van *Marc*, opgevangen te hebben, wordt hij, samen met « 5 » en meerdere andere leiders op 9 oktober 1942 door de G.F.P. aangehouden.

(355) *ENVOYEZ RADIO ANNONCE CHEZ CONCIERGE MINISTERE DE LA JUSTICE MOT PASSE LUC PATRON* (telegram van *Speed*, 13 april 1942).

(356) Deze werden niet teruggevonden: maar een telegram aan *Speed* op 3 juni vermeldt: *DIRECTIVE DONNÉE A EMISSAIRE LUC EST ENTENTE*; voor « 5 » en *Police*, zo zullen we zien, is het reeds te laat.

abwehr (met de goniometrische radiopeilingen) zeer *au sérieux* begint te nemen, die van het beroep van klandestiene radiotelegrafist het meest gevaarlijke dat er maar bestaat maken ⁽³⁵⁷⁾.

Men kan zich de vreugde indenken die de komst van *Botte* bij « 5 » te weegbracht — hij wacht reeds zolang ! — hij deelt die mee aan *Sabot* op 3 juni ⁽³⁵⁸⁾ :

« (26) Heb het grote genoeg u de aankomst van onze kip en zijn radio te kunnen aankondigen. Van hem kreeg ik de bevestiging van de stevige reputatie die onze dienst geniet bij major (Page) (...) Weest er zeker van dat wij onze inspanningen zullen verdubbelen om het prestige dat wij verworven hebben hoog te houden. We beginnen nog maar pas en we zullen niet ophouden verbazing te verwekken » (...).

In dit verslag zal *Cinq* nochtans, om redenen die ik nog steeds niet kan verklaren — want kan men verhoppen een dergelijke gebeurtenis te verbergen ? — geen gewag maken van de incidenten, en deze keer zeer ernstig, die hem tegenover *Police* plaatsten.

De zaak is inderdaad opengebarsten, in de letterlijke zin van het woord. Op 26 mei maakt *Police* een afspraak met *Cinq* om hun geschillen te regelen, die, naar wat men kan weten, wel te verstaan betrekking hebben zowel op personen- en belangenproblemen als op dienstkwesties. *Police*, ingenieur, briljant technicus, wil immers niet alleen bevelen, maar ook « rationalizeren » op zijn manier. De ontmoeting is woelig, een schot gaat af. Dat zal een einde maken aan de « samenwerking » *Cinq-Police*.

Pas op 6 juni bereikt het nieuws van deze dramatische ontmoeting *Sabot*, via *Walter*, hoofd van *Zéro*. In zijn verslag nr. 40 aan Londen, deelt *Sabot* mee :

« Ik verneem van *Walter* dat het echt oorlog was. *Police* en *Cinq* hebben ruzie gemaakt (...) willen niet meer samenwerken (...).

In die omstandigheden laat ik *Cinq* op zijn plaats als hoofd van de lijn *Luc*, maar geplaatst onder de morele autoriteit van (...) [Magistraat], die de belangrijkste leverancier van administratieve inlichtingen was voor de dienst *Luc* (...).

Ik zal dit incident regelen door toedoen van (...). Ik zal de twee antagonistische scheiden, zal hun lot verdelen naargelang ieders noden (...) en ik zal *Police* op een zijspoor leiden, waar hij niet kan schaden » (...).

Diezelfde dag schrijft *Sabot* in België aan *Cinq*, *Police* en aan rechter X.

(357) *Speed* telegrafeert op 19 mei, wanneer hij het nieuws overmaakt van het ongeluk dat *Roll*, marconist van *Zéro*, overkwam toen hij op het nippertje aan de aanhouding ontkwam, maar zendpost en kode verloor : *BOCHES DOIVENT AVOIR NOUVEAU MOYEN D'ECOUTE MUSIQUE DEVIENT GRAND DANGER*. In het geval van *Botte* luidde de opdracht van de zending : *s'assurera avec Luc si la région de Charleroi ne paraît pas plus favorable aux émissions. Il nous semble (...) que la région de Bruxelles est fortement surveillée*.

(358) *Sabot* zal de 11de via *Speed* telegraferen : *PIANO LUC BIEN ARRIVE*.

We hebben het geluk die brieven te bezitten. In de eerste brief verklaart *Sabot* zich uiteraard zeer geschokt door de ernst van het incident, maar hij laat zijn reeds genomen beslissing om hem in feite als enige leider van de lijn te beschouwen niet blijken :

« Het kwaad is geschied ; laat ons ons nog enkel bezig houden met het goed te maken. Ik bekijk de toestand alleen vanuit ons aller vaderlandslievende plicht.

1) u moet onmiddellijk uit elkaar gaan.

2) ik plaats u beiden onder de hogere militaire controle van X.

(...)

4) behoudt voor jou alleen alle agenten die tot dusver met jou gewerkt hebben, en meer bepaald op het militair gebied, onderschepte briefwisseling ⁽³⁵⁹⁾, spoorwegverkeer, verzamelen en verzenden van colli's, opsturen van de spionagerapporten.

(...)

8) RADIO : de naar Evrard gestuurde marconist is voor jou (...) ⁽³⁶⁰⁾.

(...) ».

Police zal de personen die voor hem werkten voor zich behouden en zal « X » zijn rapporten onder verzegelde omslag laten worden. Dus, op dat ogenblik, geen uitschakeling van *Police*, maar wel een rem op zijn rekrutering binnen het net, waarvan *Cinq* op dat ogenblik in feite het belangrijkste behoudt : de controle over de militaire inlichtingen ⁽³⁶¹⁾ en de radio-uitzendingen.

De tweede brief, aan *Police*, is bijna in dezelfde termen gesteld. Er is natuurlijk geen sprake van radio ; wat de agenten betreft schrijft *Sabot* :

« 5^e Bewaar voor jou uitsluitend jouw persoonlijke agenten, met wie je tot dusver in contact was (...) » ⁽³⁶²⁾.

De derde brief is een dankbrief aan « X » voor wat hij zal kunnen doen om de zaak « in de doofpot » te stoppen en voortaan met zijn moreel gezag en zijn onpartijdigheid « de dienst Luc in zijn geheel » te dekken, « opdat deze prachtige organisatie niet teniet zou gaan ». Wat zijn waardeoordeel over de twee tegenspelers betreft is het minste wat men ervan kan zeggen dat die duidelijk in het voordeel van *Cinq* is. « X » zal « het werk » doen, dat hem ge-

(359) Het gaat hier om een operatie gestart van bij de aanvang door de eerste *Luc*'s. Georges Leclercq vermeldt het ten andere op de eerste plaats in zijn verslag aan Londen van 24 juni 1942. Volgens hem begon dat in maart 1941, waren er een dertigtal postbedienden bij betrokken en was het doel contraspionage, het opsporen van voornamelijk economische kollaboratie en het ontvreemden van mandaten bestemd voor lui in Duitse dienst.

(360) Het gaat natuurlijk om *Botte*, die op 28 mei gedropt werd.

(361) In zijn verslag 43 van 28 juni zal *Sabot*, verwijzend naar een gesprek met of een brief aan « 5 », schrijven : *Inutile de te rappeler que ce sont avant tout les renseignements militaires qui sont les plus intéressants.*

(362) *Police* werd naar Groot-Brittannië teruggeroepen (28 juni). Hij verliet Brussel in oktober met bestemming Lyon, maar kon daar zijn reis niet verder zetten, daar hij geen paspoort kon bekomen. Het merendeel van zijn Belgische agenten werd in november aan *Marc* toegevoegd onder de benaming *Service Jean*. *Police* zelf werd agent van *Sabot*, vervolgens van de *Poste de Commandement Belge*.

vraagd was. « In hem heb ik », zal *Cinq* schrijven ⁽³⁶³⁾, « een welwillende steun en een uiterst kostbare raadgever gevonden ».

Het eerste gevolg van deze zaak — die pas later, met de komst van *Boris*, een slot zal kennen — is natuurlijk dat de dubbelzinnigheid, die slechts nefast kon zijn, weggewerkt wordt en, misschien vooral, dat het probleem sabotage in de schoot van de dienst definitief geregeld wordt: de tweede marconist, voor dat type activiteit voorzien en nog beloofd op 3 juni ⁽³⁶⁴⁾, zal natuurlijk nooit gedropt worden. Het tweede resultaat, belangrijker nog dan het eerste, is klaarblijkelijk dat « 5 » niet beschikt over de diensten van *Botte*, die in een dergelijke corrida aangekomen, voor hem niet, of zeer weinig, zal werken ⁽³⁶⁵⁾. In november 1943 zal hij terug in Engeland belanden, na een maandenlang verblijf in Spaanse gevangenissen en kampen. In Londen ondervraagd, verklaart hij over *Luc*:

(...)

« Ik ben naar Brussel gegaan, waar Paul (van Roubaix) me mijn materieel bracht (...). Te Brussel heb ik Luc 5 gekontakteerd, die toen in volle ruzie met Police was (...) Luc 5 verschaft me onderdak bij nr. 1 waar ik vier dagen bleef. Ik werd vervolgens samengebracht met Tom nr. 2 die voor mij een pension vond in Brussel, waar ik met valse papieren ondergebracht was.

(...) ».

Het is dus vooral omwille van de omstandigheden dat *Botte* erkende « een slechte start gehad te hebben in die dienst ». In werkelijkheid zal zijn eerste boodschap zijn om aan te kondigen dat hij naar een andere dienst wil overgaan, wat Londen op 6 juli zal aanvaarden ⁽³⁶⁶⁾.

••

De zaak *Police* zal in ieder geval niet belet hebben dat het werk verder gaat, zoals *Sabot* het noteert in zijn verslag 41 van 13 juni en *le courrier est arrivé régulièrement toutes les semaines*. Het wegvallen van *Botte* zal weinig gevolgen hebben, want *Boris*, de « adjunkt-voogd » van « 5 » ⁽³⁶⁷⁾, toekom-

(363) *Cinq* aan *Sabot*, 28 juni 1942.

(364) Bericht aan *Speed*: (...) *RENNERONS SI ACCORD VOUS ET LUC AUTRE PIANISTE FIN MOIS POUR POLICE* (...).

(365) In zijn eerste verslag aan de Staatsveiligheid (4 juli 1942) schrijft *Boris*, toekomstig hoofd van de dienst: *Botte fait toujours plus ou moins partie de l'organisation*.

(366) Het betreft hier in feite het einde van een zeer eigenaardige geschiedenis, die aantoonst hoe moeilijk en onzeker het leven van een net was: einde 1941 ontstaat de dienst *Beaver* (marconist *Beaverpool* werd op 26 oktober gedropt, de organizator *Beaver* op 11 december). *Beaver* wordt aangehouden in februari 1942. Een van zijn agenten ontsnapt naar Engeland en wordt opnieuw gedropt op 22 mei (*Fox*) met een marconist (*Brise*) om de dienst *Beaver-Baton* te stichten, ten koste van wat reeds bestond. *Fox* wordt op zijn beurt aangehouden op 23 juni en *Brise* staat er alleen voor. Onze *Botte* neemt met hem contact op om, met het akkoord van Londen, de *Service B.B.* op te richten. De agent, die hem gebracht had, zal hij bij zich houden, met akkoord van « 5 ». Hij keert naar Londen terug in april 1943.

(367) Hij zal raad geven — hij heeft een vorming als agent —, organiseren, soms leiding geven. Maar « 5 » die totale voldoening schenkt, zal tot aan zijn aanhouding op 9 oktober de nominale leider van *Marc* blijven.

stig hoofd van de Dienst, — na de grote breuk van 9 oktober ⁽³⁶⁸⁾ in *Luc*, dan *Marc* ⁽³⁶⁹⁾ geworden — is sinds 26 juni 1942 in België. Met zijn komst vangt een nieuwe glorierijke tragische ⁽³⁷⁰⁾ tijd aan tijdens welke het net tot een kwasi perfect apparaat zal uitgroeien en dit op het cruciale ogenblik van de operaties. Maar dat is een andere geschiedenis !

Om deze studie af te sluiten onthouden we hier de gelukwensen van de Administrateur aan *Luc* — 29 juni 1942 — in verband met de door de dienst doorgestuurde inlichtingen ⁽³⁷¹⁾ :

(...)

« We zijn tevreden deze gelegenheid te kunnen benutten om u onze erkentelijkheid uit te drukken voor het prachtige werk dat u verricht en voor de talrijke uiterst belangrijke documenten die u ons voortdurend doorzendt. Het is ons spijtig genoeg niet mogelijk, biezonder uit veiligheidsoverwegingen, de ontvangst ervan te melden en elk van hen te bespreken ».

en de brief, door *Luc* Leclercq ondertekend, die *Boris* bij zijn dropping meebrengt :

« Mijn beste vrienden,

Moed ! Uw werk is prachtig ! We zijn trots op u. De ouderen groeten u en weten dat u met uw durf, uw inzet, uw vaderlandsliefde en uw geest van tucht, vertrouwen zult schenken aan diegene, die naar u toekomt en dat u voort zult doen door het werk, dat zij met u begonnen zijn, nog verder uit te breiden.

Deze vriend is drager van richtlijnen van zijn leiders en wij voegen er al onze wensen aan toe.

Blijft één, we wensen jullie nog geluk, want we weten dat uw werk uiterst kostbaar is ».

(368) Er vallen 2 doden en 8 arrestaties ; « 5 » wordt in juni 1943 terdoodveroordeeld en gefusilleerd op 23 juli 1944.

(369) Deze naamswijziging — opnieuw de naam van een evangelist — gebeurde niet, zoals algemeen aangenomen wordt, na de verandering van de leiding, maar voorzichtigheidshalve na de arrestatie op 10 juni, te Aulnois, van « Raisin », leerling-officier aan de Koninklijke Militaire School, regelmatig koerier voor *Luc*, met de talrijke documenten die hij die dag meedroeg. Otto Weil (zie *supra*, noot 193) zal het belang van deze « vangst » bevestigen : *Vers le mois de juillet 1942, un nommé VIGNOBLE a été arrêté par la police française au moment où il franchissait la frontière franco-belge, en chemin de fer, dans la région d'Aulnois. La police française d'Aulnois ayant ouvert ses paquets a constaté qu'il transportait un important matériel d'espionnage et l'a mis à la disposition des Allemands. J'ai été chargé d'évaluer les documents saisis dans les bagages de cet homme. VIGNOBLE était en réalité un courrier du service de « LUC ». Grâce au matériel découvert on a pu déceler l'existence de plusieurs centaines d'agents travaillant pour le service « LUC » et j'ai pu établir un premier tableau d'organisation de ce service.* Vignoble zal in Duitsland, tijdens de zomer 1943, verdwijnen. Men ziet dat de zaken opnieuw slechter gaan, te meer daar een andere *Luc*-koerier, « Hiboux » op 26 van dezelfde maand aangehouden wordt in Sales de Béarn. Hij zal aan de dood ontsnappen en wordt in 1945 gerepatriëerd.

(370) De eerste belangrijke arrestatie, van agent VN1, grijpt plaats op 29 juni. Deze beroepsmilitair was door Georges Leclercq in februari 1941 gerekruteerd onmiddellijk na zijn vrijlating uit een Stalag. Zijn grote verdienste was het aankoppelen van de lijn *Come*. Hij zal in 1945 gerepatriëerd worden.

(371) Via *Sabot* die *Muret* geworden was, nieuw pseudoniem omdat hij zich bedreigd wist. Hij wordt op 28 januari 1943 aangehouden, verraden door een « hoofd colli's » « Adolphe de Toulouse ». *Sabot* wordt gerepatriëerd in 1945.